

Dommeravhørets bevisverdi i teori og praksis

Kandidatnummer: 701

Leveringsfrist: 25. april 2013

Antall ord: 17 862

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Presentasjon av problemstilling	1
1.1.1	Seksualovergrep mot barn	3
1.1.2	Dommeravhør – avhør av barn utenfor rettsmøte	4
1.1.3	Begrepsavklaring	5
1.1.4	Beviskravene i saker om seksuelle overgrep mot barn.....	5
1.2	Avgrensning av problemstilling og videre fremstilling	6
2	DOMMERAVHØRSORDNINGEN – EN OVERSIKT.....	8
2.1	Bakgrunn for ordningen	8
2.2	Formålet med dommeravhør	9
2.3	Hensyn	9
2.4	Dommeravhørets rettslige forankring	9
2.4.1	Etterforskningsstadiet	10
2.4.2	Hovedforhandling	10
2.4.3	Forskrift om dommeravhør og observasjon.....	11
2.5	I hvilke saker er dommeravhør praktisk som bevis?	11
2.5.1	Alle straffesaker.....	11
2.5.2	Sivile saker	11
2.5.3	Borgerlige rettskrav	12
2.6	Forholdet til EMK artikkel 6 - Kontradiksjonsproblemet.....	13
3	DOMMERAVHØRETS BEVISVERDI I TEORIEN	15
3.1	Problemstilling og teoretisk rammeverk	15
3.2	Faglitteratur om dommeravhørs bevisverdi	15
3.3	Sikring av dommeravhørs bevisverdi – faktorer som påvirker barnets forklaring	16
3.3.1	Tilegnelsesstadiet.....	17

3.3.2	Hukommelsesstadiet	17
3.3.3	Gjenfortellingsstadiet.....	20
3.4	Vurdering av dommeravhørs bevisverdi.....	26
3.4.1	Criteria-Based Content Analysis (CBCA).....	27
3.4.2	Kroppsspråk.....	29
3.4.3	Bruk av sakkyndige	30
3.5	Videre opplegg.....	30
4	GJENOPPTAKELSEN AV OVERGREPSSAKER FRA 1990-TALLET	33
4.1	Innledning	33
4.2	Dommeravhørets bevisverdi i gjenopptakelsessakene.....	34
4.2.1	Saksutvalg.....	34
4.2.2	Gjennomgangen av de 15 sakene	35
4.3	Samlede poenger fra gjenopptakelsessakene	40
5	DOMMERAVHØRETS BEVISVERDI I DAGENS PRAKSIS.....	43
5.1	Formålet med undersøkelsen	43
5.2	Prinsippet om fri bevisvurdering	43
5.3	Domsutvalg og kategorisering av dommer	44
5.4	Domspremisser med henhold til skyldspørsmålet	46
5.4.1	Meddomsrett	46
5.4.2	Jurysaker	47
5.4.3	Høyesterettsdommer	48
5.5	Dommeravhørets bevisverdi i straffedommer og erstatningsanker	48
5.5.1	Dommeravhørets egenvekt	48
5.5.2	Dommeravhørets relative vekt.....	59
5.6	Dommeravhørets bevisverdi i barnerettslige saker.....	61
5.6.1	Beviskrav	61
5.6.2	Gjennomgang av barnerettssakene	62
6	ER DET SAMSVAR MELLOM TEORI OG PRAKSIS?	64

6.1	Sikringens betydning for vurderingen av dommeravhørs bevisverdi	64
6.1.1	Hukommelsesstadiet – Tid mellom overgrep og avhør	66
6.1.2	Gjenfortellingsstadiet - Avhørsmetode.....	67
6.2	Innholdsanalyse.....	68
6.2.1	Forklaringen.....	68
6.2.2	Kroppsspråket	69
6.3	Avslutning.....	70
7	LITTERATURLISTE	72
7.1	Lover, forskrift og internasjonale konvensjoner	72
7.1.1	Lover.....	72
7.1.2	Forskrift	72
7.1.3	Internasjonale konvensjoner	72
7.2	Rettsavgjørelser.....	72
7.2.1	Høyesterett.....	72
7.2.2	Lagmannsrett	72
7.2.3	Tingrett	73
7.3	Norske offentlige dokumenter	74
7.4	Juridisk litteratur	75
7.4.1	Bøker	75
7.4.2	Doktorgradsavhandling	76
7.4.3	Masteroppgave.....	76
7.4.4	Artikler.....	76
7.5	Avisartikler	77
7.6	Personlig meddelelse	78
8	VEDLEGG.....	78
8.1	Tabell 2 – Vurdering av dommeravhørets bevisverdi i rettspraksis	78

1 Innledning

1.1 Presentasjon av problemstilling

Straffesaker som omhandler seksualovergrep mot barn er av en helt spesiell karakter. Et forhold som skiller slike saker fra andre straffesaker, er mangelen på faktiske bevis. Tekniske bevis som DNA eller fysiske skader på barnet foreligger sjelden. I de fleste sakene er barnet og overgriperen de eneste vitnene til hendelsen, og tilståelse fra overgriperen hører med til sjeldenhetene. I en slik bevissituasjon blir barnets forklaring av hva som skjedde et svært sentralt bevis.¹ Med andre ord har dommeravhøret høy relevans som bevis. Når det er få bevis med høy relevans er det viktig at de blir kvalitetsmessig gode slik at saken blir tilstrekkelig opplyst, og følgelig tillegges stor vekt.

I tillegg til at bevissituasjonen ofte er slik at saken står og faller med dommeravhøret, kan seksualovergrep være en meget alvorlig form for overgrep. I straffeloven (strl.) kapittel 19 varierer strafferammene for seksualovergrep fra bøter eller fengsel inntil 6 måneder etter § 204 (1) bokstav c jf. § 204 (3) til 21 år jf. § 192. Videre tilkommer at seksuelle overgrep er skadelig for barns utvikling, og gir økt risiko for alvorlige senskader.²

Ved mistanke om seksualovergrep er det derfor viktig å finne ut om noe har skjedd barnet. I den forbindelse er det nødvendig å sikre bevis, og dommeravhøret er som nevnt ofte det viktigste beviset som kan sikres i slike saker. At mange saker om seksualovergrep mot barn henlegges etter bevisets stilling er et problem, og er ingen bekreftelse på at overgrep ikke har funnet sted.³ Gode metoder for å avhøre barn, og kunnskap om hvilke faktorer som kan påvirke et barns forklaring blir i en slik sammenheng helt essensielt slik at bevissikringen kan gjennomføres på riktig måte. Samtidig bør domstolene, når sakene faktisk kommer til

¹ Gamst (2005) s. 620

² Raundalen (2012)

³ *Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn* (2005) s. 22

retten, ha den nødvendige kunnskap for å vurdere troverdigheten av barnets forklaring slik at dommeravhøret vektes på riktig måte.

Det ene er altså sikringen av dommeravhørets bevisverdi. Sikring betyr at ”politiet må ta hånd om bevismidlene på en slik måte at de under sakens gang eller på grunn av tidsforløpet i minst mulig grad taper sin kraft eller troverdighet”⁴. Det skiller seg fra hvilken vekt dommeravhøret faktisk får. Hvilken betydning får så sikringen for vektingen av dommeravhøret?

Det andre er vurderingen av dommeravhørets bevisverdi. Her skal retten vurdere hvilken vekt dommeravhøret skal få ved bevisvektingen. Hvilke faktorer er relevante ved vektingen av dommeravhøret?

I utgangspunktet er rettens bevisvekting fri.⁵ Retten skal foreta en ubundet skjønnsmessig vurdering av bevisenes styrke.⁶ Det betyr imidlertid ikke at alt er opp til dommernes subjektive vurderinger. Likevel er det vanskelig på generelt grunnlag å fastslå hvilke faktorer som skal styre vurderingen av bevisene.⁷ Etter mitt skjønn kan dermed også vektingen av bevis endre seg etter de til enhver tid gjeldende oppfatninger om bevisets verdi. Dette kan illustreres ved å gå tilbake i tid. Da ser man at bevisverdien av dommeravhør har vært lav historisk sett. Dette kom frem i lyset med Bjugn-saken i 1994 og etterspillet som fulgte. Til tross for at 22 barn forklarte seg om overgrep i dommeravhør ble ikke dommeravhørene tillagt tilstrekkelig vekt, og tiltalte ble frifunnet.⁸ Bjugn-saken var ikke et enestående tilfelle med tanke på dommeravhørenes lave bevisverdi. På begynnelsen av 2000-tallet ble en rekke saker fra starten av 90-tallet gjenopptatt på grunn av at visse medisinske funn i barnas

⁴ Riksadvokaten (1994) s. 47

⁵ Hennum (1999) s. 95

⁶ Johnsen (2012)

⁷ Hennum (1999) s. 95-96

⁸ Rønneberg (2000) s. 88

underliv ikke lenger kunne antas å fastslå seksuelle overgrep.⁹ Da de medisinske bevisene falt bort kom dommeravhørenes lave egenvekt tydeligere frem i den grad denne ikke var tilstrekkelig til å opprettholde domfellelsene. I etterkant av Bjugn-saken har man derfor vært opptatt av å bedre bevisvekten av barnas forklaring.¹⁰ Nyere faglitteratur bærer preg av dette da den delvis er utviklet fra lærdommen fra disse sakene. Faglitteraturen omhandler riktig sikring og vurdering av dommeravhørs bevisverdi, og om hvilke faktorer som påvirker barnets forklaring, og dermed bevisverdien av dommeravhøret. For å finne ut om bevisverdien av dommeravhør har blitt sterkere i dag må en se på hvordan retten faktisk vektet dommeravhøret. Dermed synliggjøres de faktorer som er styrende for vektingen og hvorvidt disse samsvarer med faktorene som omtales i teorien.

Oppgavens problemstilling er hvorvidt det i seksualovergrepssaker med barn som fornærmet er samsvar mellom teori og praksis hva angår sikring og vurdering av dommeravhørs bevisverdi.

1.1.1 Seksualovergrep mot barn

Med seksualovergrep mot barn menes de forbrytelser som fremgår av straffeloven kapittel 19 under tittelen seksualforbrytelser.¹¹ Straffeloven deler seksualforbrytelsene inn i tre hovedkategorier etter alvorlighetsgrad: seksuell omgang, seksuell handling og seksuelt krenkende og annen uanstendig atferd.¹² Seksuell omgang med barn omfatter samleie og masturbasjon og rammes av strl. §§ 195 og 196 for barn under henholdsvis 14 og 16 år. I tillegg kommer straffelovens bestemmelser om incest som rammer seksuell omgang med nære slektninger jf. §§ 197-199. Seksuell handling rammer mindre intense berøringer, slik som beføling av bryster, og rammes av strl. § 200. Seksuelt krenkende og annen uanstendig

⁹ Mitsem (2004) s. 175

¹⁰ Johnsen (2012)

¹¹ Straffeloven kapittel 19

¹² *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge* (2008) s. 268

atferd omfatter handlinger som blotting og kiking, og rammes av strl. § 201. I tillegg kommer strl. § 201a om såkalt grooming. En person kan straffes for grooming hvis han har avtalt et møte med et barn under 16 år for å begå seksuelle overgrep mot barnet når han har kommet fram til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.¹³ Noen nærmere strafferettslig tolkning av disse bestemmelsene vil ikke foretas da dette faller utenfor oppgavens tema.

I denne oppgaven vil både begrepet seksualovergrep og seksuelle overgrep benyttes. Begge begrepene refererer til de samme typer av forbrytelser som er referert ovenfor.

1.1.2 Dommeravhør – avhør av barn utenfor rettsmøte

I en sak hvor det foreligger mistanke om seksualovergrep mot et barn under 16 år vil barnet som regel gi sin forklaring i et dommeravhør utenfor rettsmøte¹⁴. Det er imidlertid ikke forbud mot å la barnet vitne under hovedforhandling. Dette er opp til dommeren å vurdere.¹⁵ Avhør av barn under hovedforhandling hører likevel med til unntakene.¹⁶ Etter straffeprosessloven (strpl.) § 239 (1) 2. punktum skal avhøret som hovedregel foretas av en særlig skikket person under dommerens ansvar og overvåkning.¹⁷ Barnets forklaring tas opp ved videoopptak og om nødvendig ved eget lydopptak.¹⁸ Dommeravhøret blir et bevisopptak som avspilles i den etterfølgende hovedforhandling uten at barnet møter for den dømmende rett.¹⁹

En nærmere redegjørelse for dommeravhørsordningen gis i kapittel 2.

¹³ *Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge* (2008) s. 268-271

¹⁴ Strpl. § 234

¹⁵ Strpl. § 239 (1) 1. punktum

¹⁶ Rønneberg (2000) s. 28

¹⁷ Ibid. s. 25

¹⁸ Strpl. § 239 (1) 3. punktum

¹⁹ Rønneberg (2000) s. 37

1.1.3 Begrepsavklaring

1.1.3.1 Bevisverdi og bevisvekt

Bevisverdi og bevisvekt betyr det samme og omhandler den vekt beviset kan tillegges ved rettens bevisvurdering. Hvilken vekt et bevis tillegges beror i hovedsak på dets overbevisende kraft.²⁰ DNA-bevis er et eksempel på bevis med stor overbevisningskraft. DNA-bevis kan i visse tilfelle regnes som et sikkert bevis. Det vil si et bevis som etter sin art er forenlig med at gjerningspersonen er den tiltalte.²¹ Et slikt bevis vil ha høy bevisverdi og tillegges stor vekt ved rettens bevisvurdering. Det bemerkes at både begrepet bevisverdi og bevisvekt vil benyttes i oppgaven.

1.1.3.2 Egenvekt og relativ vekt

I oppgaven går det et skille mellom vurdering av dommeravhørets egenvekt og relative vekt. En vurdering av egenvekten innebærer at en ser på faktorer ved dommeravhøret som bidrar til å bestemme vekten av dommeravhøret isolert fra andre bevis. En vurdering av dommeravhørets relative vekt betyr at en ser på dommeravhørets vekt i forhold til andre bevis, slik som andre vitneforklaringer, tekniske bevis med videre.²²

I oppgaven behandles både dommeravhørets egenvekt og relative vekt. Det vil likevel ligge et større fokus på egenvekten, da dommeravhørets relative vekt ikke fremgår like tydelig i domspremissene.

1.1.4 Beviskravene i saker om seksuelle overgrep mot barn

Med beviskrav menes de regler som sier noe om hvor høy grad av sannsynlighet som må foreligge for en kjensgjerning for at den skal kunne legges til grunn for en rettslig avgjørel-

²⁰ Hov (2009) s. 796

²¹ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 175

²² Johnsen (2012)

se.²³ Saker om seksualovergrep mot barn er straffesaker som reguleres av straffeprosessloven. I straffesaker gjelder in dubio pro reo-regelen, det vil si regelen om at rimelig tvil skal komme tiltalte til gode.²⁴ Det kan ikke foreligge rimelig tvil verken når det gjelder skyldkravet eller for om den straffbare handling overhodet er begått.²⁵

1.2 Avgrensning av problemstilling og videre fremstilling

I denne oppgaven har jeg valgt å fokusere på dommeravhør av barn som fornærmet i seksualovergrepssaker. Oppgaven avgrenses dermed mot dommeravhør som foretas av barn som er vitne i en sak, men ikke selv fornærmet. Videre tar jeg kun for meg seksualovergrep. Oppgaven avgrenses mot andre forbrytelser som begås mot barn, slik som voldsforbrytelser.

Dommeravhørsordningen gjelder også for vitner med ”psykisk utviklingshemming eller tilsvarende funksjonssvikt”, jf. strpl. § 239 (1) 1. punktum. Oppgaven fokuserer kun på barn, og vil ikke ta for seg disse vitnene. Videre vil oppgaven ikke omhandle observasjonsordningen som brukes når de minste barna har blitt utsatt for overgrep.

Videre bemerkes at oppgaven handler om bevisvekting av dommeravhør og ikke beviskrav. Det sentrale i oppgaven er derfor hvilke faktorer som påvirker bevisvekten av dommeravhøret uavhengig av hvor strenge krav som stilles til bevisene i den aktuelle sak.

Oppgavens videre fremstilling er som følger. I kapittel 2 tolkes relevant lovverk samt juridisk litteratur for å gi en oversikt over dommeravhørsordningens bakgrunn, formål, hensyn og rettslige forankring.

²³ Hov (2009) s. 804

²⁴ Andenæs (2004) s. 102

²⁵ Ibid. s. 813

I kapittel 3 redegjøres det for juridisk, barnefaglig og vitnepsykologisk litteratur for området og det presenteres et teoretisk rammeverk som vil fungere som grunnlag for analysen i kapittel 4 og 5.

Kapittel 4 og 5 er oppgavens empiriske del og består av undersøkelse og analyse av rettspraksis. Kapittel 4 omhandler 15 gjenopptatte overgrepssaker fra 90-tallet. Kapittel 5 redegjør for nyere rettspraksis og bygger på 29 straffedommer, 3 erstatningsanker og 6 barnerettssaker.

I kapittel 6 drøftes graden av samsvar mellom teori og praksis hva angår sikring og vekting av dommeravhør. På bakgrunn av drøftelsen skisseres noen hypoteser for videre forskning.

2 Dommeravhørsordningen – en oversikt

2.1 Bakgrunn for ordningen

Etter straffeprosessloven av 1887 måtte barn på lik linje med voksne forklare seg for politi og under hovedforhandling hvor de ble krysseksaminert. Etter en debatt i 1920-årene om de påkjenninger dette påførte barnet, kom en lovendring i 1926 som medførte at barnet skulle forklare seg for en dommer utenfor rettsmøte.²⁶

Bjugn-saken fra 1994, som i ettertid er blitt kalt ”Norges største sedelighetssak”, brakte svakheter ved dommeravhørsordningen frem i lyset. Etter sakens avslutning foretok riksadvokaten en gjennomgang av ulike sider ved etterforskningen og gjennomføringen av dommeravhørene. Det ble avdekket at avhørene var foretatt for sent. De to første avhørene ble avholdt 4 måneder etter anmeldelse. Tiden forut for avhørene ga rom for påvirkning av barna. De ble utsputt av blant annet foreldre og utredere ved regionsykehuset i Trondheim. I tillegg ble barna eksponert for massive rykter som verserte i bygda vedrørende saken.²⁷

Riksadvokaten mente at betydningen av å sikre bevis ble sterkt undervurdert. Hvor avhøret var foretatt lenge etter den antatte hendelsen ville det senere kunne skapes tvil om barnets fortelling var selvopplevd. Fremgangsmåten til avhørerne ble også underlagt kritikk.²⁸ Avhørerne hadde ikke tilstrekkelig kunnskap om hvordan barn skulle avhøres. Dette førte til endringer i straffeprosessloven og en ny forskrift om dommeravhør og observasjon.²⁹ Etter evalueringen innså man verdien av kunnskap hos avhørerne og ressurser ble satt inn på utdanning av særlig skikkede personer.³⁰

²⁶ Rønneberg (2000) s. 25-27

²⁷ Ibid. s. 88-91

²⁸ Ibid. s. 90-92

²⁹ Myklebust (2010) s. 47

³⁰ Ibid. s. 83-84

2.2 Formålet med dommeravhør

Dommeravhørets formål er todelt. For det første skal det tjene som ledd i politiets etterforskning. Avhøret skal opplyse faktum i saken og gi informasjon om noe har skjedd. Avhøret av barnet vil som regel vise om det er grunnlag for å gå videre med saken. For det andre skal dommeravhøret fungere som bevisopptak til bruk under den senere hovedforhandling. Videoopptaket av dommeravhøret kan avspilles under hovedforhandling uten at barnet møter i retten.³¹ Videoopptaket er hovedgrunnlaget for rettens vurdering av dommeravhørets bevisverdi.

2.3 Hensyn

Dommeravhørsordningen skal ivareta en rekke hensyn. Hensynet til siktedes rett til kontradiksjon er viktig. Videre vil to hovedhensyn nevnes særskilt. Det første hovedhensyn går ut på å skåne barnet for belastningen av den rettslige behandling. Det andre hovedhensyn er å sikre bevisverdien av barnets forklaring.³² De to hovedhensynene står ikke nødvendigvis i et motsetningsforhold til hverandre. Som regel vil en ordning som er skånsom og skaper trygge rammer for barnet, bidra til at informasjonen kommer mer upresst frem og blir mer pålitelig.³³ Betydningen av trygghet blir nærmere redegjort for i kapittel 3 under punkt 3.3.3.3 og 3.3.3.4.

2.4 Dommeravhørets rettslige forankring

Dommeravhørets rettslige forankring i lov og forskrift er relevant for bevisverdien av barneavhør da disse bestemmelsene oppstiller rammene for hvordan avhør av barn skal gjennomføres. Reglene viser dermed hvordan lovgiver mener at dommeravhør bør foretas, blant annet for å sikre bevisverdien av dommeravhøret.

³¹ Rønneberg (2000) s. 34-37

³² Myklebust (2010) s. 52

³³ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012) s. 57

2.4.1 Etterforskningsstadiet

2.4.1.1 Straffeprosessloven § 234

Straffeprosessloven § 234 fastslår at når det skal foretas avhør av barn under 16 år i en seksualovergrepssak, skal dette fortrinnsvis begjæres foretatt som dommeravhør etter reglene i § 239.³⁴

2.4.1.2 Straffeprosessloven § 239

Straffeprosessloven § 239 regulerer adgangen til å foreta dommeravhør. Videre følger det av § 239 at avhøret som hovedregel skal foretas av en særlig skikket person.³⁵

Her lovfestes også hovedregelen om at avhøret skal tas opp ved videoopptak, og det fastslås at siktedes forsvarer som utgangspunkt har rett til å overvære dommeravhøret.³⁶ Til slutt gir § 239 en tidsfrist på 2 uker for når dommeravhøret skal foretas etter anmeldelse.³⁷

2.4.2 Hovedforhandling

2.4.2.1 Straffeprosessloven § 298

Hovedregelen i straffeprosessloven § 298 er at barnet slipper å møte i retten og at den forklaring barnet har gitt i dommeravhøret således trer i stedet for personlig avhør i retten. Forklaringen kan presenteres ved avspilling av lyd- eller videoopptak, eller ved opplesning. Som hovedregel skjer dette ved avspilling av videoopptak.³⁸

³⁴ Robberstad (2003) s. 159

³⁵ Matningsdal (2007) s. 220

³⁶ Ibid. s. 223

³⁷ Ibid. s. 225

³⁸ Rønneberg (2000) s. 95

2.4.3 Forskrift om dommeravhør og observasjon

Forskrift om dommeravhør og observasjon regulerer viktige sider ved sikringen av bevisverdien av dommeravhør. Særlig viktig ved sikringen er bestemmelsene om at avhøret skal foretas så fort som mulig (§ 4), at den som tilkalles som særlig skikket person som hovedregel bør være en tjenestemann innen politiet som har særlig erfaring i etterforskning av saker som gjelder barn (§§ 5, 6), og at avhøret skal tilpasses barnets alder og utviklingsnivå (§ 12).³⁹

2.5 I hvilke saker er dommeravhør praktisk som bevis?

2.5.1 Alle straffesaker

Det følger av ordlyden i straffeprosessloven § 239 (1) at dommeravhørsordningen hovedsakelig gjelder for seksualovergrepssaker. Fremgangsmåten kan imidlertid brukes i andre typer av straffesaker ”når hensynet til vitner tilsier det” jf. § 239 (2).⁴⁰ Av kommentarutgaven til straffeprosessloven fremgår familievoldssaker, eller ærekrenkelsessaker hvor seksuelle forhold kommer inn, som eksempler på dette.⁴¹

2.5.2 Sivile saker

Dommeravhørsordningen gjelder utelukkende for straffesaker.⁴² Likevel kan tidligere foretatte dommeravhør, i forbindelse med mistanke om seksualovergrep fra mor eller far, ha betydning for rettens totalvurdering i en sivil sak om samvær og omsorg. Min gjennomgang av barnerettssaker under punkt 5.6.2 bekrefter dette.

³⁹ Forskrift om dommeravhør og observasjon kapittel 1

⁴⁰ Rønneberg (2000) s. 28

⁴¹ Bjerke, Keiserud og Sæther *Straffeprosessloven, kommentarutgave* § 239 (2012) note 8.

⁴² Rønneberg (2000) s. 172

2.5.3 Borgerlige rettskrav

Sivile krav som kreves pådømt i en straffesak omtales som borgerlige rettskrav. Vilkåret for å få dom for sivile krav i en straffesak er at rettskravet springer ut av samme handling som straffesaken gjelder, jf. strpl. § 3.⁴³

Et praktisk eksempel på borgerlige rettskrav i seksualovergrepssaker mot barn, er erstatningskrav. Gjennomgangen av rettspraksis i kapittel 5 viser at barnet vanligvis tilkjennes oppreisningserstatning når tiltalte dømmes skyldig i samme sak.⁴⁴ Tabell 2 under kapittel 8 gir en oversikt over dette.

I visse tilfeller, hvor bevisene mot tiltalte ikke er sterke nok til å dømme tiltalte i skyldspørsmålet, kan erstatning likevel tilkjennes fornærmede. Det skyldes at det ikke er like strenge beviskrav for erstatningskrav som for straffeskyld. Domfellelse for infamerende erstatningskrav krever klar sannsynlighetsovervekt. Det ble blant annet fastslått av Høyesterett i Rt.1996.864. Høyesterett mente at det måtte stilles strenge krav til bevisene hvis faktum er belastende og dommen kan få alvorlige konsekvenser for en parts moralske om-dømme.⁴⁵ Det må anses klart at seksualovergrepssaker mot barn er av en slik karakter.

Min gjennomgang av rettspraksis og NOU 2000:33 viser at i saker hvor retten skal bedømme både et skyldkrav og et erstatningskrav, vil retten først foreta en bevisvekting, og deretter holde bevisene opp mot de to beviskravene. Dette kan beskrives som at vurderingen av dommeravhørets bevisverdi for straffekravet og erstatningskravet er gjort samlet i

⁴³ Hov (2009) s. 444

⁴⁴ LA-2012-37186, LA-2012-39605, LA-2011-130321, LA-2011-111316, LA-2011-90578, LA-2010-200869, LA-2010-98857, LA-2009-182386, LA-2009-134260, LA-2007-183983, LA-2007-190302, LA-2007-188714, TDRAM-2011-169175, TTONS-2011-187506, TAUAG-2011-186149, TOSLO-2011-176631, TNOST-2010-153052, TALST-2010-166026, TEMSI-2010-102187, TFOLL-2009-135237, TSTAV-2009-142185, THAUG-2009-3874, TEMSI-2008-144169

⁴⁵ Langbach (2007) s. 306

begrunnelsen for straffekravet. Det vil si at domstolene subsumerer bevisverdivurderingen under kravet til klar sannsynlighetsvekt i stedet for hevet over rimelig tvil, som gjelder for straffekravet.⁴⁶ Finner retten at det er klar sannsynlighetsovervekt for at tiltalte har foretatt handlingen, tilkjennes fornærmede oppreisningserstatning. Dommeravhørets bevisverdi vil derfor også ha betydning for erstatningskrav der bevisene ikke er sterke nok til å dømme tiltalte i skyldspørsmålet.⁴⁷

2.6 Forholdet til EMK artikkel 6 - Kontradiksjonsproblemet

Når et vitne skal gi forklaring er straffeprosesslovens prinsipper om bevisumiddelbarhet og kontradiksjon sentrale. Bevisumiddelbarhetsprinsippet går ut på at forklaringer skal formidles muntlig under hovedforhandling.⁴⁸ Kontradiksjonsprinsippet gjelder partenes rett til å legge fram egne bevis, eksaminere motpartens bevis, og legge fram sitt syn.⁴⁹

Problemstillingen for dette avsnittet er hvilken betydning siktedes muligheter til å stille spørsmål og kommentere barnets forklaring, har for bevisverdien av dommeravhøret.

Når barnet ikke gir sin forklaring under hovedforhandling slik at siktede får mulighet til å kommentere forklaringen, reiser dette spørsmål om siktedes rett til kontradiksjon. Det følger av strpl. § 239 at siktedes forsvarer kan overvære avhøret ”når det er mulig og ikke hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen taler mot det”. Forsvareren har som hovedregel anledning til å overvære dommeravhøret, men reglene åpner for at forsvareren kan nektes å være til stede.⁵⁰

⁴⁶ NOU 2000:33 punkt 6.4.4.2

⁴⁷ LA-2011-24690

⁴⁸ Hennum (2006) s. 247

⁴⁹ Johnsen (2012)

⁵⁰ Hennum (2006) s. 253

Høyesterett har i Rt.1990.319 og Rt.1999.1579 uttalt at dommeravhørsordningen ikke er i strid med siktedes rett til rettferdig rettergang i EMK artikkel 6.⁵¹ Det finnes i dag ingen dom fra EMD som setter dommeravhørsreglene til side.⁵² I Rt.1990.319 var det ikke konvensjonsstridig at siktede ikke hadde fått stille spørsmål til barnet, da retten etter en totalvurdering kom til at EMKs bestemmelser likevel var oppfylt.⁵³ Resultatene i sakene henger sammen med sannhetsgrunnsetningen i strpl. § 294 om rettens plikt til å våke over at saken blir fullstendig opplyst. Det må i hvert tilfelle foretas en konkret vurdering av bevisituasjonen der også hensynet til fornærmede spiller inn, og av om siktede på andre måter enn gjennom direkte krysseksaminasjon har fått anledning til å imøtegå forklaringen.⁵⁴ Hvis siktedes rett til kontradiksjon neglisjeres kan dette føre til bevisforbud, noe som innebærer at dommeravhøret ikke tillegges vekt overhodet.

Det var tilfellet i Rt.1994.748 hvor dommeravhøret var et sentralt bevis. Høyesterett opphevet lagmannsrettens fellende dom og tok utgangspunkt i strpl. § 294. Retten viser til at bevisførselen var mer begrenset i denne saken sammenlignet med avgjørelsen i Rt.1990.319. Dommeravhøret var det hovedsakelige bevis.⁵⁵ Høyesterett konkluderte med at lagmannsrettsdommen ”ikke tilfredsstillende de rettssikkerhetskrav som man bør stille etter straffeprosessloven sett i sammenheng med EMK art 6”⁵⁶.

Videre nevnes kort at barn som skal fortelle om en traumatisk opplevelse kan oppleve forvarerens tilstedeværelse som belastende. Barnet kan identifisere forvareren med siktede, bli redd og få vanskeligheter med å svare på spørsmålene som stilles.⁵⁷

⁵¹ Rønneberg (2000) s. 74

⁵² Hennum (2006) note 13

⁵³ Rønneberg (2000) s. 74

⁵⁴ Hennum (2006) s. 260-261

⁵⁵ Rønneberg (2000) s. 75-76

⁵⁶ Rt.1994.748 s. 751

⁵⁷ Rønneberg (2000) s. 126

3 Dommeravhørets bevisverdi i teorien

3.1 Problemstilling og teoretisk rammeverk

Hva fremgår av teorien om faktorer som påvirker bevisverdien ved sikring og vurdering av dommeravhør? Kapittelet utforsker denne problemstillingen og foreslår et teoretisk rammeverk for den empiriske analysen i kapittel 4 og 5.

Figur 1: Teoretisk rammeverk for vurdering av dommeravhørs bevisverdi

Vurdering dommeravhørs bevisverdi			
A) Sikring av dommeravhørs bevisverdi			B) Innholdsanalyse
A1. Tilegnelsesstadiet	A2. Hukommelsesstadiet	A3. Gjenfortellingsstadiet	B1. CBCA og Kroppsspråk
Hovedfaktorer <ul style="list-style-type: none">▪ Alder▪ Grad av trauma▪ Forventninger mv.	Hovedfaktorer <ul style="list-style-type: none">▪ Barns hukommelse▪ Feilattribusjon▪ Suggestibilitet▪ Tid mellom overgrep og avhør	Hovedfaktorer <ul style="list-style-type: none">▪ Avhørsmetode▪ Påvirkning fra avhører▪ Avhørsstedet▪ Bistandsadvokats tilstedeværelse▪ Barnets forhold til gjerningsmannen▪ Tabuisering av seksualovergrep	Hovedfaktorer <ul style="list-style-type: none">▪ Forklaringens konsistens▪ Spesifikt innhold▪ Særegenheter i innhold▪ Formidlingsmåte▪ Overgrepsspesifikke elementer▪ Kroppsspråk

Figur 1 skisserer det teoretiske rammeverket som vil benyttes i den videre analysen av dommeravhørs bevisverdi. De ulike komponentene i tabellen belyses under punkt 3.2 og 3.3. Det teoretiske rammeverket er tilpasset fra gjennomgangen av faglitteraturen og drar veksler på innsikt fra vitnepsykologi og barnepedagogikk i tillegg til juridisk litteratur.

3.2 Faglitteratur om dommeravhørs bevisverdi

Hvorfor er det relevant å gjennomgå faglitteratur som omhandler sikring og vurdering av dommeravhørs bevisverdi? Dagens teori om sikring og vurdering av bevisverdien av dommeravhør er et resultat av forskning og erfaring som har skapt kunnskap om barns påvirke-

lighet og hukommelse, og strategier for spørsmålsstilling med mer. Teorien beskriver hvordan sikring og vurdering av dommeravhørs bevisverdi bør foregå.

Faglitteraturen jeg har studert er norsk og er fra rundt 2000-tallet til i dag. Av kapasitetsmessige hensyn har jeg ikke gått inn på engelskspråklig litteratur. Enkelte av synspunktene som hentes fra den norske litteraturen bygger imidlertid på internasjonal forskning. Faglitteraturen inkluderer fagbøker, artikler og doktorgrader av barnepedagogisk, vitnepsykologisk og juridisk karakter.

3.3 Sikring av dommeravhørs bevisverdi – faktorer som påvirker barnets forklaring

For en effektiv sikring av bevisverdien av barnets forklaring skal en rekke faktorer tas i betraktning. To viktige mål med dommeravhør er å få frem om noe har skjedd barnet, og at barnets forklaring skal være riktig.

Til barnets forklaring i dommeravhør er det imidlertid tilknyttet noen feilkilder. Hennum henviser i sin doktorgradsoppgave om bevis i saker om seksualovergrep mot barn, til vitnepsykologene Loftus og Doyles inndeling av faktorer som påvirker et vitnes forklaring. Loftus og Doyle deler disse faktorene inn i tre stadier: tilegnelsesstadiet, hukommelsesstadiet og gjenfortellingsstadiet.⁵⁸

Tredelingen til Loftus og Doyle vil benyttes som analytisk verktøy gjennom oppgaven. Den grupperer faktorene som påvirker forklaringen kronologisk i tid fra barnet først oppfatter hendelsen til den skal fortelles i dommeravhør. Ved omtale av teorien tilhørende hvert av stadiene nedenfor vil imidlertid andre kilder trekkes inn. Her tilkommer faglitteraturen som omtales under punkt 3.1.

⁵⁸ Hennum (1999) s. 110

3.3.1 Tilegnelsesstadiet

Tilegnelsesstadiet kan beskrives som stadiet hvor inntrykkene fra en hendelse oppfattes og fester seg i hukommelsen.⁵⁹ Hendelsen fortolkes i lys av den kunnskapen og de erfaringene man har. Har barnet oppfattet hendelsen riktig? Faktorer av betydning er barnets kjønn, alder, forventninger, samt om hendelsen var opprørende og lignende.⁶⁰ Sterke følelsesmessige belastninger hos barn, som etter vold og overgrep, kan medføre at barnets opplevelser i mindre grad innkodes i minnet. Smertefulle hendelser kan fortrenses, og minnene blir som fragmenter som i liten grad kan settes ord på. At barn ikke forteller eller forteller utydelig, betyr derfor ikke at ingenting har skjedd.⁶¹

Hvordan hendelsen festes i hukommelsen vil få en mer indirekte betydning for bevisverdien, da dette i stor grad fanges opp i hukommelsesstadiet. Analytisk vil ikke tilegnelsesstadiet gi noe ekstra i forhold til hukommelsesstadiet for denne oppgavens problemstilling og blir av denne grunn ikke benyttet i den empiriske analysen. Hukommelsesstadiet vil redegjøres for i det følgende.

3.3.2 Hukommelsesstadiet

Hukommelsesstadiet handler om hvorvidt vitnet husker hendelsen. Her vil det ha betydning hvor lang tid som er gått mellom hendelsen og avhøret, og videre om vitnet har fått informasjon relatert til hendelsen i dette tidsrommet.⁶²

⁵⁹ Gamst (2011) s. 67

⁶⁰ Hennum (1999) s. 110

⁶¹ Gamst (2011) s. 57

⁶² Hennum (1999) s. 110

3.3.2.1 Barns hukommelse

Psykologene Magnussen og Overskeid mener at en av faktorene som påvirker et barns forklaring, er utviklingen av det episodiske minnet.⁶³ Det episodiske minnet benyttes til å huske hendelser knyttet til tid og rom.⁶⁴ Det er i stor grad dette minnet som blir aktivert i dommeravhøret, og som vitnepsykologien handler om.⁶⁵

Det kan stilles spørsmål om hvor pålitelig vår hukommelse er generelt, og barns hukommelse spesielt. Hjernen er bare kapabel til å huske og gjenfortelle et lite utvalg av alle sanseinntrykk den mottar, og i tillegg vil disse inntrykkene senere fortolkes på bakgrunn av tidligere erfaringer og forventninger.⁶⁶ Magnussen mener at barnets alder har betydning for hvor mye det husker. Kort sagt husker eldre barn mest. For eksempel vil hukommelsen til barn under 3 år være flyktig, mens hukommelsen til barn over seks-syv år ikke skiller seg vesentlig fra voksnes hukommelse.⁶⁷

3.3.2.2 Feilattribusjon

Feilattribusjon vil si at minnet tilskrives et galt opphav og således plasserer det i feil sammenheng. Det kan være at vi husker riktig hendelse men feil person, eller omvendt.⁶⁸ Feilattribusjon er en årsak til feilhukommelse, også hos barn. Vitner vil ofte fortelle sin historie flere ganger, til helsesøster, familie, en avhører. Hvis en forveksling først har funnet sted kan et vitne som først var usikker på om han husket opplevelsen riktig, få bekreftet og forsterket falske minner gjennom å fortelle det samme flere ganger.⁶⁹

⁶³ Ibid. s. 164

⁶⁴ Ibid. s. 163

⁶⁵ Gamst (2011) s. 56

⁶⁶ *Justismord og rettsikkerhet*. (2008) s. 186-187

⁶⁷ Magnussen (2004) s. 225

⁶⁸ Ibid. s. 122

⁶⁹ Ibid. s. 127-128

Når barn vitner som fornærmet i seksualovergrepssaker vil feilattribusjon ofte oppstå ved at villedende informasjon inkorporeres i hukommelsen. Slike tilfeller av feilattribusjon omtales som suggestibilitet.⁷⁰ Suggestibilitet er en viktig faktor ved sikringen av dommeravhørs bevisverdi, og omtales nærmere i det følgende.

3.3.2.3 Suggestibilitet

Suggestibilitet er en persons tendens til å inkorporere villedende informasjon fra andre personer, medier og omgivelser, i sin egen hukommelse. Suggestibilitet kan slik være en årsak til feilhukommelse.⁷¹

Suggestibilitet hos barn kjennetegnes av et ønske om å være til lags. Dette kan i kombinasjon med deres tillit til voksne føre til at de ærlig forsøker å samarbeide. Dermed kan barn forsøke å svare i tråd med det den voksne sier, til tross for at de ikke forstår hva den voksne egentlig spør om.⁷²

Sannsynligheten for at villedende informasjon forringer hukommelsen, øker med tid.⁷³ Dette sees nærmere på i det følgende.

3.3.2.4 Tid mellom overgrep og avhør

I oppgavens punkt 2.1 redegjøres det for at riksadvokatens gjennomgang av bevissikringen i Bjugn-saken medførte lovendringer i straffeprosessloven. Lovendringen som fastsatte en toukersfrist i strpl. § 239 for gjennomføring av dommeravhør etter anmeldelse, kom i 1998. Ved mistanke om overgrep mot et barn, blir foreldre og andre omsorgspersoner oppfordret til ikke å snakke med barnet om hva som har skjedd. Dette for at barnets fortelling ikke

⁷⁰ Ibid. s. 128

⁷¹ Ibid. s. 128-129

⁷² Ibid. s. 226

⁷³ Ibid. s. 129

skal bli påvirket av de voksne.⁷⁴ Ventetiden er en ekstrabelastning for barnet, og det antas at barnet husker best kort tid etter hendelsen.⁷⁵ Jo lengre tid som går fra anmeldelsen til avhøret foretas, jo mer tid eksisterer logisk sett der barnet kan utsettes for påvirkning fra media og familie med videre. Lovens toukersfrist overholdes imidlertid sjelden.⁷⁶

Suggestibilitet hos barn er ikke bare en utfordring i tiden mellom overgrepet og avhøret. Også i gjenfortellingsstadiet, når barnet skal forklare seg for en avhører vil suggestibilitet være en faktor av betydning. Dette utdypes i det følgende.

3.3.3 Gjenfortellingsstadiet

Gjenfortellingsstadiet går ut på om vitnet er i stand til å gjengi det han husker. Her vil blant annet avhørsmetoden benyttes ved avhøret spille inn, samt hvor trygg vitnet er på seg selv i avhørssituasjonen.⁷⁷

3.3.3.1 Avhørsmetode

Hva kjennetegner gode kvalitetsmessige avhør av barn, og hvilken betydning har metoden som benyttes for bevisverdien av barnets forklaring?

Under Bjugn-saken og flere saker på 90-tallet ble det brukt avhørsmetoder som effektivt skaffet til veie informasjon om overgrep. Informasjon var imidlertid ikke pålitelig og hadde lav bevisverdi. Dette vil jeg redegjøre nærmere for i kapittel 4.

I dag benyttes Den Dialogiske Samtalem metode. Metoden er utviklet av forskerne og spesialpedagogene Åsa Langballe og Kari Trøften Gamst gjennom studier av dommeravhør

⁷⁴ Innst. O. nr 38 (1997-1998)

⁷⁵ Rønneberg (2000) s. 115

⁷⁶ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012) s. 13

⁷⁷ Hennum (1999) s. 110

foretatt mellom 1986 og 2002. Metoden undervises som etterutdanning ved Politihøgskolen og benyttes av avhørere som møter som særlig skikket person ved dommeravhør. Metoden er også egnet til samtaler med barn i andre kontekster, slik som i barnevernsarbeid eller ved asylbehandling.⁷⁸

Metoden består av 8 faser:

1. Forberedende fase
2. Kontaktetablering
3. Innledende prosedyrer
4. Introduksjon til tema
5. Fri fortelling
6. Sondering
7. Avslutning
8. Oppfølgende fase⁷⁹

I *forberedende fase* planlegger avhører samtalen, og skaffer seg informasjon om barnet og saken.⁸⁰

I *kontaktetableringsfasen*, er målet å oppnå kontakt med barnet og å skape et klima for tillit slik at barnet føler seg så trygt som mulig. Dette kan gjøres ved å snakke om nøytrale temaer som fritidsaktiviteter. Dette blir en måte for barnet å trene på fri fortelling, og det dannes en mal for samtalsens videre kommunikasjon.⁸¹

De *innledende prosedyrer* skal bidra til å motivere barnet til samtalen og hjelpe barnet med å forstå hva det er med på. Her kan det klargjøres at avhører er en polititjenestemann som

⁷⁸ Gamst (2011) s. 14-15

⁷⁹ Ibid. s. 175

⁸⁰ Ibid. s. 143

⁸¹ Ibid. s. 187-196

har som jobb å snakke med barn, samt at noen sitter og hører på samtalen. Videre er det viktig å forklare barnet hvordan samtalen skal foregå: ”Når vi snakker sammen, så er det slik at du forteller først, og jeg hører på deg”⁸².

I den fjerde fasen skal *tema for samtalen introduseres* med åpne spørsmål. Det gjøres på en nøytral og tydelig måte, uten å legge føringer på innholdet eller presse barnet til å gi informasjon: ”Hva er det som gjør at du er her i dag?”⁸³. Dersom barnet ikke svarer kan avhøreren bli nødt til å innføre noe fakta i spørsmålet, men spørsmålet er fremdeles åpent. Dersom heller ikke dette får barnet i tale kan det være nødvendig å benytte ledende spørsmål. Men også de ledende spørsmål skal ende åpent ved å legge til fraser som ”Fortell om det” og lignende.⁸⁴ Videre følger det av strpl. § 136 (2) at ledende spørsmål ikke må stilles ”når det ikke skjer for å prøve påliteligheten av opplysninger som vitnet tidligere har gitt, eller andre særlige grunner gjør det forsvarlig.” Et eksempel på ”andre særlige grunner” er når man søker viktig informasjon som barnet ikke selv kommer med. Men ledende spørsmål er kun tillatt hvor det er forsøkt med åpne spørsmål først, og dette er den eneste muligheten til å få svar. Bruk av ledende spørsmål utenfor disse rammer kan føre til bevisforbud.⁸⁵

Den femte fasen, *fri fortelling*, er kjernen i Den Dialogiske Samtalemetode. Her er det viktig at avhøreren unngår å stille oppfølgingsspørsmål. Slik brytes ikke barnets konsentrasjon mens det henter frem innholdet fra minnet. Barnet er aktivt fortellende og avhøreren aktivt lyttende.⁸⁶ Å være aktivt lyttende betyr å være oppmerksom overfor barnets uttrykk og tegn, og gi bekreftelse med minimale respons til barnets utsagn slik som nikking eller si *mmm, jeg forstår* og lignende.⁸⁷

⁸² Ibid. s. 209

⁸³ Ibid. s. 219

⁸⁴ Ibid. s. 222

⁸⁵ Hennum (1999) s. 158

⁸⁶ Gamst (2011) s. 227

⁸⁷ Ibid. s. 230-231

Den sjette fasen kalles den *sonderende fasen*. Målet med fasen er utdyping og klargjøring. For det første skal det barnet allerede har fortalt, utdypes og klargjøres. Når dette gjøres poengterer Gamst at kontekstuelle forhold, selve handlingen, og hvordan barnet opplevde hendelsen, bør holdes atskilt ved utspørringen.⁸⁸ Dersom avhører bryter barnets beskrivelse av handlingen ved å fokusere på et kontekstuellet forhold (for eksempel barnets alder på hendelsestidspunktet), brytes også innholdet og barnets tankeprosess. Dette er ifølge Gamst en høy grad av ledelse.⁸⁹ Deretter skal avhører, med åpne spørsmål, utforske temaer som barnet ikke på eget initiativ har fortalt om.⁹⁰ Videre må selvmotsigelser og eventuelle misforståelser oppklares. Dette bør gjøres ved å formidle undring fremfor anklager.⁹¹ I et bevissikringsperspektiv er, etter mitt skjønn, hovedpoenget også i den sonderende fasen å unngå ledelse fra avhører og stimulere til fri forklaring.

Avsluttende og oppfølgende fase handler hovedsakelig om ivaretagelse av barnet og har liten betydning for bevisverdien av avhøret. Det redegjøres av denne grunn ikke nærmere for disse fasene her.

3.3.3.2 Påvirkning fra avhører

Bjugn-saken illustrer farene ved feil avhørsmetode i kombinasjon med barns suggestive natur. Som det fremgikk av del 3.2.3.1. er avhørsmetoden som benyttes i dommeravhør i dag fokusert rundt åpne spørsmål så langt det er mulig for å unngå ledelse og påvirkning fra avhører. Gjennomgående skal avhørers væremåte være forutsetningsløs, åpen, nøytral og ikke ledende.⁹² Dette stiller krav til avhørers kompetanse. I dag har polititjenestemenn

⁸⁸ Ibid. s. 252-254

⁸⁹ Ibid. s. 258-259

⁹⁰ Ibid. s. 264

⁹¹ Ibid. s. 269

⁹² Ibid. s. 143-145

som tilkalles som særlig skikket person, både erfaring fra saksfeltet og utdanning i avhør av barn fra politihøgskolen.⁹³ At avhører er kjent med og benytter de avhørsteknikker som gir pålitelig informasjon tjener rettssikkerhetens sak. Det viser seg imidlertid at utdanning ikke alltid er nok. Til tross for at dagens avhørere har god kunnskap om anbefalte avhørsmetoder, blir kunnskapen ofte ikke overført i praksis.⁹⁴ Dette kan skyldes mangel på gode fagmiljøer og praktisk trening, særlig i distriktene. I andre tilfeller skyldes det manglende forberedelse grunnet et stort antall avhør.⁹⁵

For at bevisverdien av avhøret skal sikres på beste måte anbefales det videre at avhører ikke tidligere har hatt noen behandlingsfunksjon i forhold til barnet. Dette skyldes at barnet og avhøreren tidligere kan ha snakket om overgrepet.⁹⁶ Grunnet manglende etterrettelighet om hvordan barnet har blitt utspurt om overgrep under behandlingssamtalene, vil forklaringens pålitelighet etter min mening svekkes. Det foreligger da en risiko for at behandleren kan ha påvirket barnets forklaring.

3.3.3.3 Avhørsstedet - Barnehusene

Hvilken betydning har opprettelsen av barnehusene for bevisverdien av dommeravhør? Barnehusene er tverrfaglige kompetansehus utstyrt for samtale og terapi, medisinsk undersøkelse og dommeravhør.⁹⁷ Barnehusordningen medfører ingen ny avhørsmodell og har ingen betydning for bevisverdien i så måte.⁹⁸ En forutsetning for etableringen av barnehusene var imidlertid at lokalene skulle være tilpasset barn, og gi trygge rammer.⁹⁹ Det antas

⁹³ Myklebust (2010) s. 58

⁹⁴ Ibid. s. 70

⁹⁵ Ibid. s. 84

⁹⁶ Rønneberg (2000) s. 121-122

⁹⁷ *Barnas Hus* (2006) s. 6

⁹⁸ *Barnehusevalueringen 2012. Delrapport 1* (2012) s. 179

⁹⁹ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012) s. 57

at barnehusenes uformelle atmosfære skaper trygghet hos barna som gjør at de lettere forteller om det de har opplevd.

3.3.3.4 Bistandsadvokatens tilstedeværelse

Bistandsadvokaten er som regel en person som barnet har blitt kjent med og fått et tillitsforhold til. Bistandsadvokatens tilstedeværelse i bisitterrommet kan representere en trygghet som hjelper barnet med å fortelle.¹⁰⁰

3.3.3.5 Barnets forhold til gjerningsmannen

I noen tilfeller kan frykten for overgriperen hindre barnet i å gi en fullstendig forklaring. Barnet kan bli truet eller bedt om å lyve. I andre tilfeller kan barnet ha et ønske om å beskytte gjerningsmannen.¹⁰¹ Slik jeg ser det kan et ønske om å beskytte gjerningsmannen skyldes at overgriperen er en person som barnet står nær og har et tillitsforhold til. Dette skaper en ubehagelig konfliktsituasjon som gjør det vanskelig for barnet å fortelle om overgrep.

3.3.3.6 Tabuisering av seksualovergrep mot barn

Et barn som har vært utsatt for seksualovergrep og deretter må avgi en vitneforklaring, står psykologisk i en konfliktfylt situasjon. Barnet kan føle sjenanse og skamfølelse i tillegg til ubehaget ved å rippe opp i en traumatisk hendelse.¹⁰² Dette har sammenheng med tabuisering av seksualovergrep mot barn som fenomen.

¹⁰⁰ Rønneberg (2000) s. 38

¹⁰¹ Magnussen (2004) s. 250

¹⁰² Andenæs (1992) s. 338-339

Det kulturelle fenomenet tabu betyr sosialt forbud mot å synliggjøre eller fortelle. Tabuer opprettholdes med forakt som sanksjon ved synliggjøring.¹⁰³ Seksualovergrep mot barn er tabuisert i de berørte familiene, i kontakten mellom familien og fagfolk, og i kulturen generelt. Dette forholdet gjør at det blir problematisk for barnet å forklare seg om overgrepserfaringer.¹⁰⁴

3.4 Vurdering av dommeravhørs bevisverdi

Vurdering av bevisverdien av dommeravhør vil si å vurdere påliteligheten og troverdigheten av barnets forklaring. Når ord står mot ord må det foretas vurderinger av vitners troverdighet.¹⁰⁵ Utgangspunktet er at det er rettens oppgave å vurdere om barna er troverdige vitner, og hvor pålitelige deres forklaringer er.¹⁰⁶ Troverdighets- og pålitelighetsvurderinger hører med andre ord under den dømmende retts bevisbedømmelse.¹⁰⁷

Problemstillingen blir om det i teorien gis uttrykk for noen synspunkter for hvordan retten skal foreta bevisverdivurderinger av dommeravhør.

Gamst mener at det må det trekkes veksler på kunnskap om fire elementer ved vurderingen av dommeravhørets bevisverdi. For det første, barnets kognitive modenhet. For det andre, omstendigheter rundt det anmeldte forholdet, for eksempel om det har gått lang tid mellom overgrep og avhør. For det tredje, vil anvendt avhørsmetode trekkes inn i vurderingen. Og for det fjerde vil kunnskap om innholdet i fortellingen ha betydning.¹⁰⁸

¹⁰³ Sjøftestad (2003) s. 89

¹⁰⁴ Sjøftestad (2006) s. 280-281

¹⁰⁵ Magnussen (2004) s. 263

¹⁰⁶ HR-2011-01738-U

¹⁰⁷ Rt.2005.907

¹⁰⁸ Gamst (2005) s. 621

For den videre analyse, vil disse fire elementene innordnes under mitt teoretiske rammeverk som er presentert ved figur 1 under punkt 3.1. Figuren illustrer at det ved vurderingen av dommeravhørs bevisverdi skal gjøres to operasjoner.

Den ene blir å vurdere hvorvidt *sikringen* av bevisverdien har foregått på riktig måte, hovedsakelig under hukommelses- og gjenfortellingsstadiet. Gamsts tre første elementer gjelder sikringen. De to første har betydning i hukommelsesstadiet og den tredje har betydning i gjenfortellingsstadiet. For sikringens betydning for bevisverdivurderingen vises det til punkt 3.3.

Den andre blir å foreta en *innholdsanalyse* av barnets forklaring. Dette samsvarer med Gamsts fjerde element, kunnskap om innholdet i fortellingen.

Innholdsanalysers betydning for bevisverdivurderingen vil bli redegjort for i det følgende.

3.4.1 Criteria-Based Content Analysis (CBCA)

Vitnepsykologisk forskning viser at det er vanskelig å skille forklaringer som er basert på virkelige erfaringer fra forklaringer som er basert på feilinformasjon, påvirkning fra andre eller fantasier. Av denne grunn er det gjort forsøk på å utvikle metoder for å bedre kunne analysere forklaringer. Criteria-Based Content Analysis (CBCA) er en innholdsanalysemodell bestående av 19 kriterier utarbeidet hovedsakelig for vurdering av barns forklaringer.¹⁰⁹

Analysemodellen består av 5 kategorier. Den første kategorien er *generell karakteristikk av forklaringens konsistens*, slik som forklaringens logiske struktur og detaljrikdom. I modellens andre kategori fokuseres det på naturlig fremstilling av *spesifikt innhold*, for eksempel

¹⁰⁹ Magnussen (2004) s. 250-251

dersom barnet gjengir en samtale eller beskriver uventede avbrytelser i løpet av hendelsesforløpet.¹¹⁰

Analysens tredje kategori består av kriterier som representerer særegenheter i forklaringens innhold. Barnet referer for eksempel til egne følelser, eller gir uvanlige eller overflødige detaljer. Forskning viser at informasjon som gis fritt og spontant er mest pålitelig, fordi den har fremkommet uten påvirkning eller ledelse fra avhører.¹¹¹ Videre vil det subjektive momentet i opplevelsen få en dominerende plass i spontane vitneutsagn. Oppkonstruerte forklaringer mangler vanligvis en slik subjektiv, personlig karakter. Derfor blir detaljer med perifer interesse for belysningen av saken et særlig viktig kriterium i denne kategorien. Som eksempel vises det til en sak hvor en mann er dømt for utuktig omgang mot en syv år gammel nabo jente. Jenta sier i avhør:

”Han tok tunga si inn i munnen min, det var ekkelt, han var så gammel. Jeg hadde parkdressen på som jeg hadde fått av tante på bursdagen min, og den hadde jeg tatt på meg nettopp. Glidelåsen er veldig hard.”¹¹²

Det perifere i forklaringen, om at jenta hadde fått en parkdress til bursdagen sin og at glidelåsen var hard, har en slik subjektiv og personlig karakter. Dette sees altså som et tegn på at forklaringen ikke er oppkonstruert.

Den fjerde kategorien fokuserer på formidlingsmåte, for eksempel dersom barnet spontant korrigerer egen forklaring eller unnskylder mistenkte. Den femte og siste kategorien er overgrepsspesifikke elementer, og man ser etter kjennetegn og detaljer som er typiske for formidling av overgrep.¹¹³

¹¹⁰ Gamst (2005) s. 621-625

¹¹¹ Ibid. s. 623

¹¹² Ibid. s. 626-627

¹¹³ Ibid. s. 628-630

Analyseverktøyet fungerer slik at tilstedeværelse av et kriterium øker kvaliteten på avhøret samtidig som den styrker antagelsen om at det som fortelles er basert på genuint personlige erfaringer. Det kan imidlertid ikke hevdes at fravær av et kriterium betyr at forklaringen er usann.¹¹⁴ Modellen er ment som hjelp til å foreta en helhetsvurdering og er ikke en absolutt indikator på pålitelighetsvurderinger. Til dette kommer at subjektive elementer hos den som vurderer vitneforklaringen alltid vil spille inn, men i det internasjonale forskningsmiljø er det bred konsensus om at modellen er anvendbar.¹¹⁵ Svein Magnussen mener dog at det kreves flere valideringsundersøkelser av metoden da den har et begrenset empirisk grunnlag i forhold til barnevitner.¹¹⁶ Kriteriene i CBCA brukes i den videre analysen gjennom spørsmål 2, 3 og 4 i kapittel 3.5. Hvis kriteriene kommer til anvendelse og er oppfylt under spørsmålene er det teoretiske utgangspunktet at dette styrker den innholdsmessige delen av dommeravhøret i bevisvektingen.

3.4.2 Kroppsspråk

Arbeidsgruppen nedsatt av Justisdepartementet for å gjennomgå regelverket om dommeravhør i 2012 mener at måten barnet forklarer om en hendelse med kroppsspråk og ansiktsuttrykk er et viktig moment ved bevisvurderingen.¹¹⁷ Forskning viser at et trist og gråtende barn generelt oppfattes mer troverdig enn et nøytralt, sint eller positivt barn.¹¹⁸ Videre finnes studier som viser at troverdighetsvurderinger støtter seg på sosiale stereotyper.¹¹⁹ Etter mitt skjønn kan forventningen om gråt hos overgrepsutsatte barn påvirke vurderingen, men ikke nødvendigvis skille usanne fra sanne forklaringer. Av denne grunn kan det hevdes at vektlegging kroppsspråk og følelsesuttrykk bør gjøres med forsiktighet.

¹¹⁴ Ibid. s. 622

¹¹⁵ Ibid. s. 630

¹¹⁶ Magnussen (2004) s. 251-252

¹¹⁷ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012) s. 72

¹¹⁸ Langnes (2012) s. 34

¹¹⁹ Magnussen (2004) s. 203

3.4.3 Bruk av sakkyndige

Til tross for at vurderingen av troverdighet og pålitelighet er rettens ansvar vil det i enkelte saker bli brukt sakkyndige til å bistå retten ved dens vurdering. Nødvendigheten av bistand avhenger av om det i den enkelte sak finnes særskilt behov for dette.¹²⁰ Det er en fordel dersom fagdommerne har moderne vitnepsykologisk kunnskap som en del av sin fagbakgrunn, og at de kan belære jury og meddommere med utgangspunkt i denne kunnskapen. Hvor retten ikke har slik kunnskap, kan den innkalle sakkyndige med vitnepsykologisk ekspertise. Den sakkyndige kan opplyse retten om den vitnepsykologiske kunnskapen som saken krever, eller evaluere konkrete vitneforklaringer. Forskning viser imidlertid at ekspertene ikke nødvendigvis er bedre i å skille de troverdige fra de ikke troverdige forklaringene.¹²¹ Vitnepsykologisk forskning viser at erfaring spiller liten rolle når en skal skille sanne fra usanne forklaringer. Dommere og sakkyndige med lang erfaring er ikke bedre enn nyutdannede eller legfolk.¹²²

3.5 Videre opplegg

I de to følgende kapitler vil det redegjøres for den empiriske delen av oppgaven. En gjennomgang av gjenopptakelsen av enkelte overgrepssaker fra 90-tallet under kapittel 4, og en gjennomgang av dagens rettspraksis under kapittel 5.

Først vil jeg beskrive metoden som er benyttet ved gjennomgangen av empirien.

Undersøkelsen av dommene i oppgaven foregikk i en tretrinnsprosess. Trinn en gikk ut på å hente ut dommenes mest relevante opplysninger om sikring og vurdering av dommeravhøret fra domspremissene. Utvelgelsen av relevante opplysninger bygget på teorianalysen under kapittel 3. Følgende spørsmålssett ble benyttet:

¹²⁰ Rt.2005.907

¹²¹ Magnussen (2004) s. 261-263

¹²² Magnussen (1999)

Grunnspørsmål for alle sakene:

1. Ble tiltalte dømt eller frifunnet?
2. Hva uttaler retten om dommeravhøret?
3. Er det noen uttalelser om forklaringens troverdighet/pålitelighet?
4. Sies det noe om måten avhøret ble gjennomført på?
5. Sies det noe om hvor barnet er blitt avhørt?
6. Er det andre bevis i saken?

Tilleggsspørsmål for Høyesterettsdommer:

7. Gir retten uttrykk for noen generelle normer for vekting og vurdering av dommeravhør?

Tilleggsspørsmål for barnerettssakene:

8. Hva ble utfallet av den tidligere straffesak? Henleggelse eller frifinnelse?
9. Fikk dommeravhøret betydning for utfallet av den sivile saken?

Tilleggsspørsmål for gjenopptakelsessakene:

10. Hva var årsaken til gjenopptakelse?

Det bemerkes at grunnspørsmål 3, 4 og 5 har vært særlig sentrale i undersøkelsen. Forklaringens troverdighet, måten avhøret gjennomføres på og selve avhørsstedet er faktorer som i følge faglitteratur om dommeravhør er viktige faktorer når egenvekten av dommeravhør skal fastlegges.

På bakgrunn av svarene på disse spørsmålene, gikk trinn to ut på å sortere ut de momenter retten la vekt på ved vurderingen av barneavhørets bevisverdi. Der det for eksempel fremgikk at en ”detaljert forklaring” var sentralt for bevisverdien, ble dette momentet ført over i et nytt dokument med en henvisning til den dom som la vekt på momentet. Der det samme

momentet ble vektlagt i flere dommer ble en henvisning til disse dommene oppført under momentet:

- Detaljert forklaring
 - LA-2011-24690
 - TALST-2010-166026

Ved fullførelsen av trinn to forelå en oversikt over hvilke momenter som ble vektlagt i rettspraksis og hvor hyppig de ulike momentene ble vektlagt.

Trinn tre gikk deretter ut på å gruppere momentene. Momentet ”ledende spørsmål” kunne for eksempel grupperes inn under ”Avhørsmetode”. Hovedgrupper og momenter ble deretter ført inn i tabeller hvor det fremgår hvilke dommer som legger vekt på de ulike momentene. Tabell 1 tilhørende gjenopptakelsessakene finnes under punkt 4.2.2.1 og Tabell 2 tilhørende straffesakene og erstatningsankene, ligger som vedlegg under kapittel 8.

Som nevnt under punkt 1.1 er prinsippet om fri bevisvekting kun et utgangspunkt. I kapittel 4 og 5 vil jeg ha en rettssosiologisk tilnærming hvor jeg ser på vanlige mønstre for vekting av dommeravhør i rettspraksis. Videre vil det kunne vurderes hvorvidt slike mønstre for vekting kan ha karakter av normer. Særlig kan det spørres om mønstrene for vekting som gjenfinnes i Høyesterettsdommene er retningsgivende for senere saker. Hvis det er tilfelle kan de sies å ha karakter av normer. Ved gjennomgangen av Høyesterettsdommene ble derfor spørsmålet om normer lagt til som et tilleggsspørsmål til de seks hovedspørsmålene nevnt ovenfor.

4 Gjenopptakelsen av overgrepssaker fra 1990-tallet

4.1 Innledning

Det har vært hevdet at det på 80-tallet og starten av 90-tallet var en form for hysteri rundt temaet seksualovergrep mot barn. Mange var av den oppfatning at seksualovergrep var mer utbredt enn hva som egentlig var tilfellet.¹²³ Det var en tendens til mistenksomhet, og anklager om seksualovergrep i barnehager og familier ble fremsatt hyppigere enn i dag. Dette kulminerte i Bjugn-saken i 1994 hvor man innså mange svakheter ved datidens håndtering av overgrepssaker. Ser man på dommer fra før og etter Bjugn-saken er det tydelig at det med denne saken går et skille i rettspraksis, både når det gjelder avhørsmetode og vurderinger av dommeravhørenes bevisvekt. Av denne grunn vil det redegjøres for noen av gjenopptakelsessakene. Gjenopptakelsessakene jeg har undersøkt er fra starten av 2000-tallet. Sakene tar for seg domfellelser fra begynnelsen av 90-tallet (1990-1993). De gir en god illustrasjon av hvordan dommeravhør ble gjennomført og vektlagt på starten av 90-tallet, og videre hvilken bevisverdi de samme dommeravhørene ble tillagt på 2000-tallet.

Gjennomgangen av sakene viser to ulike årsaker for gjenopptakelse. Den ene årsaken var at fornærmede i ettertid hadde trukket overgrepsbeskyldningene tilbake og påstått at det aldri fant sted noe overgrep. Den andre var endringer i medisinerens vurderinger av funn ved medisinsk undersøkelse av barnet.

Denne andre årsaken krever noe nærmere forklaring. På 90-tallet karakteriserte medisinsk sakkyndige enkelte genitale funn i barnas underliv som tegn på overgrep. En rekke menn ble dømt for seksualovergrep på bakgrunn av disse medisinske bevisene. De såkalte genitale funnene viste seg i årene etter 1994 å være uspesifikke funn som verken kunne bekrefte eller avkrefte overgrep.¹²⁴ Dette førte til at flere av sakene ble tatt opp til ny behandling.

¹²³ *Justismord og rettsikkerhet* (2008) s. 95-96, *Seksuelle overgrep mot barn – et kritisk perspektiv* (1997) s. 12

¹²⁴ Mitsem (2004) s. 176

Når de medisinske funnene ikke lenger kan benyttes som bevis oppstår spørsmålet om de resterende bevisene er tilstrekkelige til å opprettholde domfellelsen. I saker om seksualovergrep mot barn vil de gjenstående bevis hovedsakelig være tiltaltes og fornærmedes forklaringer. En befinner seg i en situasjon hvor tiltaltes ord står mot fornærmedes bevisvektingen. Hvilken vekt fikk dommeravhørene i sakene som ble gjenopptatt som følge av endret vurdering av medisinske funn?

Videre kan det spørres hva som fikk retten til å sette sin lit til forklaringer fra barn som senere har påstått at det hele var oppspinn. Det bemerkes at barnas forklaringer om at anklagene var falske også kan underkastes en troverdighetsvurdering. Like fullt vil disse sakene kunne si noe om hva som var styrende for vektingen av dommeravhøret på 90-tallet og hvordan retten vurderte dette på 2000-tallet.

4.2 Dommeravhørets bevisverdi i gjenopptakelsessakene

4.2.1 Saksutvalg

Utgangspunktet for gjennomgangen er Trygve Lange-Nielsens gjennomgang av 22 saker om seksualovergrep mot barn som ble gjenopptatt enten på grunn av endrede vurderinger av medisinske funn eller at barna hadde trukket sine forklaringer tilbake.¹²⁵ Av de 22 sakene var det 15 saker som ga nok informasjon til å kunne foreta en analyse av rettens vurdering av dommeravhørenes bevisverdi. Av disse 15 sakene ble gjenopptakelse i 12 av sakene begrunnet med nye medisinske vurderinger av funn, mens de resterende 3 gjaldt tilbaketrekking av fornærmedes forklaring. Disse kjennelsene har jeg dermed søkt opp i lovdata og studert nærmere med fokus på dommeravhørene og de teoretiske kriteriene som er redegjort for i kapittel 3. Noen av gjenopptakelseskjennelsene var imidlertid ikke rapportert i lovdata og det som sies om disse baseres dermed på Lange-Nilsens fremstilling.

¹²⁵ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 227-270

4.2.2 Gjennomgangen av de 15 sakene

I denne delen av oppgaven vil jeg redegjøre for viktigste funnene fra gjennomgangen av gjenopptakelsessakene. Til benevning av sakene brukes de samme navnene som Lange-Nilsen bruker, for eksempel ”Teigen-saken” og ”Familiesaken”.

4.2.2.1 Dommeravhørets egenvekt

Faktorer som påvirket dommeravhørets bevisverdi i gjenopptakelsessakene deler seg i to grupper. Den ene gruppen faktorer relaterer seg til gjenfortellingsstadiet og den avhørsmetode som ble benyttet. Den andre gruppen omhandler ulike former for påvirkning av barnet i hukommelsesstadiet.

Tabell 1 nedenfor viser hvilke faktorer retten mener er styrende for bevisvekten i gjenfortellingsstadiet og hukommelsesstadiet. Tabellen viser at retten legger størst vekt på påvirkning i hukommelsesstadiet i sakene 13-15. Dette er saker hvor beskyldningene om overgrep ble trukket tilbake. I sakene 1-12, som gjelder gjenopptakelse grunnet endrede vurderinger av medisinske funn, vektlegger retten i større grad faktorer relatert til avhørsmetoden brukt i gjenfortellingsstadiet. Disse gjenopptakelsessakene viser klare svakheter ved dommeravhørene foretatt på begynnelsen av 90-tallet.

Tabell 1: Vurdering av dommeravhørs bevisverdi i gjenopptakelsessakene

Sak ¹⁾	Hukommelsesstadiet				Gjenfortellingstadiet				
	Media	Familie	PP tjenesten	Behandler	Ledende spørsmål	Lukkede spørsmål	Press fra avhører	Forutinntatt hos avhører	Generelle kritikkverdige forhold
1 Teigen-saken									
2 Familie-saken								Ja	
3 Robert Hansen-saken								Ja	Ja
4 Grimsson-saken					Ja			Ja	
5 Finstad-saken							Ja	Ja	
6 Hornberg-saken					Ja			Ja	Ja
7 Amundsen-saken									Ja
8 Borge-saken				Ja			Ja	Ja	
9 Kvam-saken									
10 Stensen-saken					Ja	Ja	Ja	Ja	
11 Henriksen-saken					Ja		Ja		
12 Knutsen-saken					Ja			Ja	
13 Landro-saken						Ja			
14 Foreldre-saken	Ja	Ja	Ja						
15 B.Hansen-saken		Ja							

¹⁾ Årsak til gjenopptagelse: sak 1-12 endrede vurderinger av medisinske funn, sak 13-15 Beskyldningene fra fornærmede ble trukket tilbake

4.2.2.1.1 Hukommelsesstadiet - Påvirkning av barnet forut for dommeravhøret

Noen av sakene er inne på det forhold at barnet forteller om overgrep som følge av påvirkning utenfra. På starten av 90-tallet kunne det forekomme at avhøreren i dommeravhøret også var barnets behandler. Dette var tilfellet i Borge-saken¹²⁶. Barnets skolepsykolog avhørte barnet i det første dommeravhøret. I dette avhøret nektet barnet for at faren hadde forgrepet seg på henne, men sa at noen andre hadde gjort det. Etter avhøret gikk barnet ifølge Lange-Nilsen til behandling hos skolepsykologen ukentlig. I det andre avhøret etter nesten 4 måneder i behandling forklarte barnet seg om seksuell omgang med faren.¹²⁷

Det må antas å ha svekket bevisverdien av dommeravhøret at barnet kan ha blitt utsatt for påvirkning fra sin behandler mellom avhørene. Lagmannsretten nevner ikke selv i premisene at avhøreren var jentas behandler, men uttaler at det har betydning for bevisverdien at avhørene ble foretatt av skolepsykologen, ”som tidligere var blitt konsultert av barnets mor

¹²⁶ RG.2004.380

¹²⁷ Justismord og rettssikkerhet (2008) s. 259

på grunn av mistanke om overgrep”. Etter dette uttaler lagmannsretten at avhøreren ikke synes å ha inntatt en nøytral holdning. Fra dette kan det synes nærliggende å anta at jenta ble påvirket av avhøreren og at dette spilte en rolle for bevisvekten av det andre avhøret. Videre uttaler lagmannsretten i gjenopptakelseskjennelsen i Foreldresaken at når barnets forklaring skal brukes som bevis, er det ”særlig viktig at forklaringen ikke bearbeides gjennom samtaler mellom barnet og foreldre eller andre omsorgspersoner”¹²⁸. Dette er i samsvar med faktorer som svekker dommeravhørs bevisverdi under punkt 3.3.2 i den teoretiske gjennomgangen. Det faktum at det gikk 4 måneder fra første avhør til forklaring om seksuell omgang svekker bevisverdien i seg selv. I tillegg øker risikoen for suggestibilitet og feilhukommelse.

Fra foreldresaken kan det videre nevnes et annet forhold om påvirkning. Saken gjaldt to foreldre som var dømt for voldtekt og seksuell omgang mot sin sønn og datter. Årsaken til gjenopptakelsen var sønnens senere tilbaketrekking av overgrepsskyldningene. Hvordan vurderte så retten bevisverdien av hans forklaring i gjenopptakelsessaken? Datteren hadde hele tiden vært klar på at overgrep fra foreldrene hadde funnet sted, mens sønnen i det første avhøret nektet for overgrep. I løpet av det andre avhøret av gutten ga han noe mer informasjon om overgrep. I det tredje avhøret, som ble foretatt 1 ½ år etter det første, forklarte han seg detaljert om overgrep fra foreldrene som i all hovedsak stemte med søsterens forklaring. Retten regnet det som sannsynlig at gutten i løpet av denne tiden hadde fått kjennskap til søsterens forklaring. Saken hadde blant annet vært omtalt i media som den såkalte ”orgie-saken”. Under punkt 3.3.2 vises det til betydningen av barns suggestibilitet og lang tid mellom overgrep og avhør. På denne teoretiske bakgrunn burde disse forholdene ha svekket bevisverdien av det tredje dommeravhøret til gutten ved rettens behandling av saken i 1991. I ettertid forklarte gutten at han fortalte om overgrepene for å støtte sin søster da han følte at foreldrene hadde sviktet ham og søsteren var den eneste han hadde. Det skal

¹²⁸ LB-1998-1711

imidlertid nevnes at det ikke kan utelukkes at guttens senere forklaring også kan være et resultat av påvirkning fra omgivelsene.

4.2.2.1.2 Gjenfortellingsstadiet - Avhørsmetode

Det mest fremtredende trekk ved dommeravhørene i de gjenopptatte dommene er hvordan avhører ikke har en nøytral holdning ved avhørene.¹²⁹ Tvert imot har avhørerne en forutinntatt holdning om at seksualovergrep har funnet sted. Denne er særlig fremtredende i dommene hvor uriktige legeerklæringer om medisinske funn i barnas underliv var en viktig del domfellelsen. Avhørerne var allerede kjent med legeerklæringene før dommeravhørene. De kunne derfor preges av en søken etter bekreftelse på hypoteser om misbruk. Finstad-saken illustrerer poenget. Lagmannsretten uttaler i gjenopptakelseskjennelsen at

”Det er temmelig åpenbart at konklusjonen fra den medisinske undersøkelsen av fornærmede ble lagt til grunn da det såkalte dommeravhør av fornærmede ble foretatt. Utskriften av dommeravhøret viser at psykolog Kavli i det vesentligste var konsentrert om å få fram hvem som var overgriperen”¹³⁰.

Forutinntattheten hos avhører virker til å ha påvirket spørsmålsstillingen i avhørene, som var preget av vid bruk av ledende og lukkede spørsmål.

I flere av sakene fremgår det videre at avhører utsetter barnet for et sterkt press.¹³¹ I flere av sakene har barnet i starten nektet for seksualovergrep, men etter press fra avhører fortalt om dette. Faren ved bruk av press illustreres i Grimsson-saken hvor lagmannsretten i gjenopptakelseskjennelsen uttaler at ” Gjennom måten spørsmålene stilles på, og gjennom de stadige repetisjonene, er det fare for at barna merker en forventning om at de skal fortelle om overgrep”. Her er det tydelig at dommerne i gjenopptakelseskjennelsen fra 2003 legger vekt på suggestivitet barn, og at de ved bruk av feil avhørsmetode kan svare slik avhøreren

¹²⁹ Se tabell 1: sak 2-6, 8, 10 og 12

¹³⁰ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 254

¹³¹ Se tabell 1: sak 5, 8, 10 og 11

ønsker. Dette omtales nærmere i Foreldresaken¹³². Her uttaler lagmannsretten at det er allment akseptert at barn kan gi uriktig informasjon om seksualovergrep hvis de stilles ledende spørsmål eller oppfatter det slik at omverdenen har forventninger om at de skal forklare seg om overgrep.

Disse forholdene ble i liten grad tatt hensyn til ved gjennomføringen av dommeravhørene i sakene fra begynnelsen av 90-tallet. Etter mitt skjønn kan dette ha en sammenheng med den tids oppfatning om at barn som er utsatt for seksualovergrep snakker sant. I Robert Hansen-saken uttalte en psykolog i forbindelse med saken fra 1991 at

”Psykologisk forskning viser imidlertid at barn som forteller at de er utsatt for seksuelle overgrep snakker sant. Hvis de synes å vise motstand mot å fortelle, er det større sjanser for at barnet er seksuelt misbrukt”¹³³.

Det kan hevdes at en avhører med denne oppfatningen lettere vil kunne presse ”sannheten” ut av barnet, og at det på denne måten er en sammenheng mellom oppfatningen om at barn snakker sant om seksualovergrep og denne tidens bruk av press og ledende spørsmål.

4.2.2.2 Dommeravhørets relative vekt

I sakene fra 1990-tallet var uttalelser fra medisinsk sakkyndige og sakkyndige psykologer avgjørende bevis ved de uriktige domfellelsene. Særlig sentralt sto uttalelser fra medisinsk sakkyndige om at genitale funn i barnas underliv var forenlige med seksualovergrep. Slike bevis hadde i et flertall av sakene betydning for vurderingen av dommeravhørets bevisverdi. Et eksempel på dette er Rt.2003.940 Teigen-saken. Teigen ble i 1990 dømt for seksuell omgang med sin datter. En psykolog var rettsoppnevnt sakkyndig i forbindelse med annengangs behandling av straffesaken og ga sin vurdering av bevisverdien av dommeravhøret av jenta. I rapporten nevnes flere forhold som svekker bevisverdien av dommeravhøret av jenta. For det første mener psykologen at jentas ”atferd og utsagn kan forklares ut fra frykt

¹³² LB-1998-1711

¹³³ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 247

som moren har hatt, og som har bidratt til en ekteskapskonflikt der barnet kan ha valgt moren side¹³⁴». For det andre viser psykologen til en annen forklaring:

»Pikens vegring mot å fortelle mye, kan forklares ut fra en vegring mot å fortelle noe som hun på et nivå kanskje aner kan være galt. Galt på den måten at farens berøring faktisk var i naturlige situasjoner, selv om piken synes de var ekle og traumatiske»¹³⁵.

Til tross for dette konkluderer psykologen med at det var sannsynlig at jenta hadde vært utsatt for seksualovergrep, da denne hypotesen forklarte saken best, og »Bs utsagn stemmer overens med de medisinske funn». Om dette uttaler Høyesterett at fravær av den medisinske konklusjonen ville ha ført til andre vurderinger og en annen konklusjon fra psykologen. Videre konkluderer Høyesterett med at

»Ut fra den sentrale betydning som Michalsens uttalelse om de medisinske funn har hatt for sakens utvikling og for konklusjonene til de psykologisk sakkyndige, er det etter min mening en rimelig mulighet for at A var blitt frifunnet hvis uttalelsen hadde hatt en nøytral konklusjon...»¹³⁶

I flere av gjenopptakelsessakene uttales det at de øvrige bevisene, foruten de medisinske funnene, ikke ville vært tilstrekkelig tungtveiende til å føre til domfellelse. Som eksempel nevnes Grimsson-saken, hvor det i gjenopptakelseskjennelsen uttales at

»...i saken mot Grimsson er det grunn til å tro at de misvisende medisinske opplysningene spilte en ikke ubetydelig rolle for lagretten. De øvrige bevis som ble ført, var av en slik karakter at det er en rimelig mulighet for at de alene ikke ville ha ført til domfellelse»¹³⁷.

4.3 Samlede poenger fra gjenopptakelsessakene

Gjenopptakelsessakene viser at sakene fra begynnelsen av 1990-tallet var befestet med svakheter både ved sikringen og vurderingen av dommeravhørenes bevisverdi.

¹³⁴ Rt.2003.940 avsnitt 49

¹³⁵ Rt.2003.940 avsnitt 49

¹³⁶ Rt.2003.940 avsnitt 53

¹³⁷ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 252

Ved sikringen, hvor man prøver å få mest mulig pålitelig informasjon fra barnet og så høy bevisverdi som mulig, ble det ikke tatt tilstrekkelig hensyn til barns påvirkelighet. Barna ble utsatt for påvirkning både før og under avhørene. Det ble brukt ledende spørsmål som stadig ble gjentatt. Dette kunne presse barnet til å svare slik som avhøreren ønsket. Videre gikk avhøreren i flertallet av sakene inn i avhørene med det formål å bekrefte sin egen oppfatning av hva som hadde funnet sted. På bakgrunn av forhold som her er nevnt må sikringen av dommeravhørets bevisverdi antas å ha vært mangelfull og befestet med feil.

Ved rettens vurdering av dommeravhørets bevisverdi, vil normalt slike svakheter ved dommeravhørene få betydning. Det kan i liten grad anses å ha skjedd i disse sakene. B. Hansen-saken kan nevnes som eksempel. Saken ble gjenopptatt som følge av at barnet senere trakk sin forklaring tilbake. Retten hadde ved sin vurdering av dommeravhørene i 1991 blant annet ikke tatt hensyn til at barnets forklaring ikke var konsistent. I gjenopptakelseskjennelsen uttaler lagmannsretten at datteren i de tre dommeravhørene gir

”ulike forklaringer med hensyn til seksuelle overgrep. Avhørene sammenholdt med andre opplysninger som har kommet fram under etterforskningen, viser at hun helt fra 1988, da mistanken om overgrep først kom opp, har hatt ulike motstridende forklaringer med hensyn til overgrep fra faren”¹³⁸.

Videre la retten vekt på at moren hadde vært aktiv og pågående for at datteren skulle fastholde sin forklaring om at overgrep fra faren hadde funnet sted.

Til tross for at barnets forklaring, et sentralt bevis i disse sakene, var fremskaffet på en slik måte at bevisverdien skulle vært ansett som lav, ble en rekke personer domfelt. Forklaringen kan dels ligge i den tids oppfatning om at barn snakker sant om seksuelle overgrep, og at det bare er et spørsmål om å få dem til å innrømme det. Slike oppfatninger kan ha trukket retten i retning av å vurdere det som ble sagt som sant, til tross for svakhetene. Dels ligger forklaringen i betydningen av andre bevis, særlig sakkyndigbevis. Uttalelser fra medisinsk sakkyndige om at ulike funn i barnas underliv var et tegn på seksuelt misbruk kan ha over-

¹³⁸ *Justismord og rettssikkerhet* (2008) s. 228

styrt vurderingen av barnets forklaring. Barnets forklaring om hva som hadde skjedd ble dermed lettere lagt til grunn av retten når de medisinske bevisene pekte i retning av at overgrep hadde funnet sted.

5 Dommeravhørets bevisverdi i dagens praksis

5.1 Formålet med undersøkelsen

Redegjørelsen av gjenopptakelsessakene i kapittel 4 viste en endring fra 1990-tallet til begynnelsen av 2000-tallet når det gjelder sikring og vurdering av bevisverdien av dommeravhør. Faglitteraturen beskriver lærdommen fra feilene som ble begått i overgrepssakene på starten av 90-tallet, Bjugn-saken inkludert.¹³⁹ Her menes viktigheten av fri forklaring, og hensynet til barns påvirkelighet og deres erindringsevne. Det har de siste årene vært fokus på barns rettssikkerhet. En rekke barnehus er opprettet og forskrift om dommeravhør er gjennomgått med det formål å bestrebe en høy bevisverdi av dommeravhør.¹⁴⁰ Det er imidlertid i retten at barnas og tiltaltes skjebner avgjøres. Derfor er det viktig at lærdommen fra 90-tallet som omtales teorien, også gjenspeiles i dagens rettspraksis. Det spiller liten rolle at det i faglitteraturen skrives om barns påvirkelighet hvis det ikke vektlegges ved domstolsbehandlingen. Formålet med studien er å undersøke hvordan domstolene vurderer dommeravhøret som bevis og hvorvidt de teoretiske prinsipper for vekting gir seg uttrykk i rettspraksis.

5.2 Prinsippet om fri bevisvurdering

Utgangspunktet er at rettens bevisvurdering er fri.¹⁴¹ I prinsippet om fri bevisvurdering ligger det to operasjoner. Den ene er den frie bevisvektingen. Ved bevisvektingen vurderes hvert enkelt bevis og retten forsøker å avgjøre hvor tungt det enkelte bevis skal veie. Bevisvektingen er en skjønnsmessig øvelse, da det i liten grad foreligger faste normer for hvordan de enkelte bevis skal vektas.¹⁴² Dommeren vurderer tilnærmet fritt de enkelte bevis, og hvilken vekt de skal ha.¹⁴³ Hvilket saksforhold retten skal legge til grunn beror på

¹³⁹ Rønneberg (2000) s. 89, *Justismord og rettssikkerhet* s. 144

¹⁴⁰ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker* (2012) s. 6

¹⁴¹ Henum (1999) s. 95

¹⁴² Johnsen (2012)

¹⁴³ Henum (1999) s. 95

de enkelte bevisenes overbevisende kraft.¹⁴⁴ Den andre operasjonen er å holde resultatet fra bevisvektingen opp mot beviskravene i saken. Her vurderes om den samlede bevisvekten er tilstrekkelig til å dømme tiltalte for seksualovergrep, eller om det foreligger rimelig tvil om de faktiske forhold.¹⁴⁵

Denne oppgaven handler om bevisverdi av dommeravhør, og ikke om beviskrav. Det er ved bevisvektingen at retten vurderer dommeravhøret som bevis og sier noe om dets bevisverdi. Vektingen av dommeravhøret vil være den samme, selv om beviskravene vil kunne variere i ulike saker. Redegjørelsen for bevisverdien av dommeravhør vil derfor i denne oppgaven frigjøres fra sakenes beviskrav.

5.3 Domsutvalg og kategorisering av dommer

Undersøkelsen baseres på et bredt utvalg av dommer. Det foretas en gjennomgang av både sivile og strafferettslige dommer fra tingrett og lagmannsrett og sivile saker fra Høyesterett.

Som straffedommer regnes dommer hvor skyldspørsmålet avgjøres, men også dommer hvor spørsmål om erstatning avgjøres i forbindelse med straffesaken, jf. strpl. § 3. Hvor det foreligger borgerlige rettskrav i materialet, inngår disse under punkt 5.5. Totalt har jeg sett på 36 lagmannsrettsdommer og 44 tingrettsdommer mellom 2008 og 2012. Av disse er saker som gjelder vold, og seksualovergrepssaker som ikke ga relevant informasjon, silt bort. Undersøkelsen av bevisverdien av dommeravhør i straffedommer bygger etter dette på 29 dommer. I alle saker utenom 3 ble det fremmet erstatningskrav i forbindelse med straffesaken. I kun en sak fikk dommeravhøret selvstendig betydning for erstatningskravet. Her ble fornærmede tilkjent erstatning selv om siktede ble frikjent for straffekravet.

De sivilrettslige dommene kan skilles i to hovedgrupper.

¹⁴⁴ Hov (2009) s. 795-796

¹⁴⁵ Johnsen (2012)

Den første gruppen dommer er erstatningsankene. Når tiltalte frifinnes for skyldspørsmålet, men dømmes til å betale erstatning, vil den frikjente kunne anke over erstatningsavgjørelsen. Anken behandles dermed som en sivilrettslig erstatningssak. Det kan også forekomme at fornærmede anker over en avgjørelse om erstatningsnekt. Bevisvektingsprosedyren vil i disse sakene være den samme som i straffesaker selv om beviskravene er ulike. Grunnet likhetene ved vurderingen av dommeravhøret som bevis i disse sakene vil også erstatningsankene behandles under punkt 5.5. Erstatningsankene i materialet utgjør 2 høyesterettsdommer, i tillegg til en høyesterettsdom hvor tiltale krever erstatning for uberettiget forfølgning.

Den andre gruppen er barnerettsaker om foreldreansvar, samvær og fast bosted for barnet. Typiske tilfeller er hvor en far tidligere har vært mistenkt for seksualovergrep mot barn, men saken er blitt henlagt eller vedkommende har blitt frifunnet. Når det skal avgjøres om faren for eksempel kan ha samvær med barnet, inngår dommeravhøret i den tidligere straffesaken som et moment ved vurderingen. 15 lagmannsrettsdommer og 14 tingrettsdommer ble gjennomgått. Herav ble 4 lagmannsrettsdommer og 2 tingrettsdommer grunnlag for analysen.

Videre kunne det gjøres en tidsmessig avgrensning av dommene. For straffedommer fra tingretten og lagmannsretten ble utvalget begrenset til dommer avsagt mellom 2008 og 2012. Valget om å se på dommer de siste fem årene var naturlig da formålet med undersøkelsen er å undersøke om dagens rettspraksis er i samsvar med teorien. Tilfanget av lagmannsrettsdommer var meget stort. For å kunne se på dommer fra samme tidsspenn som tingrettsdommene ble det kun sett på dommer fra Agder Lagmannsrett. For Høyesterettsdommene ble det ikke foretatt noen tidsmessig avgrensning av dommene av den grunn at også eldre Høyesterettsdommer kan ha fastlagt normer for vekting av dommeravhør. Et søk på sivil- og strafferettslige dommer i Høyesterett ga 115 treff. Dommene ble summarisk gjennomgått for å se om Høyesterett hadde gitt uttalelser om bevisverdien av dommerav-

hør. Fra disse ble 3 dommer utvalgt. For de sivile barnerettsdommene ble det ikke foretatt en tidsmessig avgrensning grunnet et lavt antall relevante funn.

5.4 Domspremisser med henhold til skyldspørsmålet

Før gjennomgangen av rettspraksis redegjøres det for hva man innholdsmessig kan forvente å finne i domsgrunnene i en straffedom.

5.4.1 Meddomsrett

Lagmannsrettssaker med strafferamme på mindre enn seks år og alle tingrettssaker, avgjøres i meddomsrett. For meddomsrettssaker stilles tre krav til domspremissene om skyldspørsmålet ved domfellelse. De to første kravene, er at det saksforhold retten har funnet bevist skal angis, og at det vises til det straffebud vedkommende dømmes etter jf. strpl. § 40 (2). Det tredje kravet er at hovedpunktene i rettens bevisvurdering skal angis jf. strpl. § 40 (5). Det stilles ikke noe direkte krav til at bevisene, for eksempel forklaringer eller dokumenter, gjengis i dommen.¹⁴⁶

Hva som menes med ”hovedpunktene i rettens bevisvurdering” forklares nærmere i forarbeidene til straffeprosessloven. Her kan det for det første utledes at retten først og fremst skal redegjøre for de springende punkter i vurderingen. For det andre skal det avgjørende ved bevisvurderingen kort angis. For det tredje presiseres det at retten ikke skal gi en detaljert beskrivelse av sin bevisvurdering.¹⁴⁷

I visse tilfelle vil det likevel være naturlig at de enkelte bevis behandles. Det gjelder særlig i de tilfelle hvor det er motstrid mellom forklaringer, motstrid i forhold til andre bevis, eller tiltalte eller vitner endrer forklaring.¹⁴⁸ I saker om seksualovergrep mot barn vil det ofte være motstrid mellom vitneforklaringer, hovedsakelig mellom tiltaltes og fornærmedes

¹⁴⁶ Langbach (2007) s. 505

¹⁴⁷ Ibid. s. 507-508

¹⁴⁸ Ibid. s. 507-508

forklaring. Av denne grunn vil man i de fleste meddomsrettssaker om seksualovergrep mot barn kunne forvente å finne nok om dommeravhøret i rettens bevisvurdering til å trekke noen slutninger om dets bevisverdi fra premissene.¹⁴⁹

For de tilfellene hvor tiltalte frifinnes fremgår kravene til domsgrunner av strpl. § 40 (4). Det følger av bestemmelsen at de omstendigheter som utelukker straff, eller de vilkår for straffeskyld som antas å mangle, skal angis.¹⁵⁰ Dersom et straffbarhetsvilkår ikke er oppfylt er det imidlertid ikke nødvendig å behandle de øvrige straffbarhetsvilkårene. En frifinnelse av tiltalte er som regel et tegn på at barnets forklaring ikke hadde høy nok bevisverdi og kan inneholde en begrunnelse for dette.

5.4.2 Jurysaker

For dommer avsagt i lagmannsretten skilles det mellom meddomsretts- og juriesaker. For seksualovergrepssaker som etter straffeloven har en strafferamme på mer en seks år, behandles skyldspørsmålet i lagrette, dvs. av en jury.¹⁵¹ Eksempler er saker om seksuell omgang med barn jf. strl. § 195 og § 196. Seksualovergrepssaker med lavere strafferamme enn seks år behandles ikke i lagrette, men i meddomsrett. Som eksempler nevnes seksuell handling jf. § 200 samt seksuelt krenkende og annen uanstendig atferd jf. § 201.

For dommer avsagt etter ankeforhandling med jury i lagmannsretten, er hovedregelen at juryen ikke begrunner sin kjennelse. Det følger av strpl. § 40 (1) at domsgrunnene for skyldspørsmålets vedkommende bare består av en henvisning til kjennelsen. I lagmannsrettsdommer som omhandler seksuell omgang mot barn jf. strl. §§ 195 og 196 kan det i utgangspunktet ikke gjenfinnes redegjørelser for juryens vurdering av bevisene. EMD har imidlertid i Taxquet-dommen stilt krav til begrunnelse av fellende straffedommer, noe som

¹⁴⁹ Ibid. s. 511

¹⁵⁰ Ibid. s. 512-513

¹⁵¹ Nygard (2009) s. 678

også omfatter jursaker. Hovedpoenget i Taxquetdommen var at den som dømmes skal kunne forstå hva han dømmes for. Dommen er senere fulgt opp av Høyesterett i Rt.2009.750 og Rt.2011.172. Kravene til domspremisser i jursaker oppsummeres i Rt.2011.172.¹⁵² Her fremgår det at hovedpoenget ligger i straffeutmålingen. Når tiltalte er funnet skyldig av juryen vil det settes en meddomsrett som skal avgjøre domfeltes straff. Fagdommerne skal ved omtale av straffeutmålingen sørge for at premissene for skyldspørsmålet blir tilstrekkelig klargjort. Retten vil da gjennom en analogisk anvendelse av § 40 (5) gi uttrykk for hva den selv mener begrunner avgjørelsen¹⁵³. Nøkkelen til informasjon om dommeravhørets bevisverdi i disse sakene ligger derfor i straffeutmålingspremissene.

5.4.3 Høyesterettsdommer

Høyesterett kan ikke prøve bevisvurderingen under skyldspørsmålet i verken meddoms- eller jursaker.¹⁵⁴ Den samme begrensning foreligger ikke ved erstatningsvurderingen i sivile saker. Det betyr at det i Høyesterettsdommer som gjelder anke over erstatningsavgjørelsen i lagmannsretten kan fremkomme vurderinger om dommeravhørets bevisverdi. Selve bevisvektingen i erstatningsankene er lik bevisvektingen i straffesaker. Høyesteretts vurderinger om dommeravhørs bevisverdi i erstatningssakene er derfor overførbare til straffesaker.

5.5 Dommeravhørets bevisverdi i straffedommer og erstatningsanker

5.5.1 Dommeravhørets egenvekt

Når egenvekten av dommeravhøret skal fastlegges, vil både forholdene rundt tilblivelsen av dommeravhøret og det som kan leses ut av avhørene være relevant.¹⁵⁵ Med andre ord vil retten for det første se på hvorvidt sikringen av dommeravhørets bevisverdi foregikk på

¹⁵² Johnsen (2012) Forelesning

¹⁵³ Rt 2011 247

¹⁵⁴ Hov (2007) s. 682

¹⁵⁵ Rt 2001 1133

riktig måte. Gikk det lang tid før avhøret ble foretatt slik at barnets hukommelse kan ha blitt svekket og utsatt for påvirkning fra omgivelsene? Hvilken avhørsmetode ble benyttet da barnet ga sin forklaring? For det andre vil retten se nærmere på innholdet i barnets forklaring. Er forklaringen detaljert, eller gis det lite informasjon? Fastholder barnet sin forklaring gjennom hele avhøret eller preges avhøret av selvmotsigelser?

Hvilke faktorer retten legger vekt på ved sin vurdering av dommeravhørs bevisverdi vil bli redegjort for i det følgende. En full oversikt over rettspraksis og hvilke faktorer som omtales i hver dom følger av vedlegget under kapittel 8.

5.5.1.1 Hukommelsesstadiet - Tid mellom overgrep og avhør

I Rt.1996.864 fastslår Høyesterett at tiden er gått før avhørets foretakelse, er et generelt moment som avhøret bør vurderes i lys av.¹⁵⁶ At retten i praksis anvender tidsmomentet som en relevant faktor ved troverdighetsvurderingen, fremgår av flere av dommene i undersøkelsen.¹⁵⁷

Eksempelvis nevnes Rt.1994.1190. Saken gjaldt et overgrep som angivelig fant sted da barnet var mellom 2 og 4 ½ år gammel. Høyesterett sier at ”Dommeravhøret ble foretatt 2-4 år etter dette. Tidsmomentet hvor barnet er så lite ved avhøret og var så lite ved et eventuelt overgrep tilsier i seg selv forsiktighet ved bedømmelsen av bevisverdien”.¹⁵⁸ Slik jeg forstår Høyesterett får tidsmomentet større betydning når barnet er veldig lite.

En nærmere illustrasjon av tidsmomentets betydning i rettspraksis gis ved tingrettens vurdering av dommeravhørene i den såkalte Lommemannsaken.¹⁵⁹ Tiltalte ble i denne saken

¹⁵⁶ Rt 1996 864 s. 871

¹⁵⁷ Rt 1994 1190, LA-2010-200869, TFOLL-2009-135237

¹⁵⁸ Rt 1994 1190 s. 1193

¹⁵⁹ TFOLL-2009-135237

dømt for handlinger mot 66 ulike fornærmede over en periode på 7 år. Grunnet sakens store omfang foretar retten en generell vurdering av vitnebevisene hvor disse er sammenlignbare. Herunder vurderes troverdighet og tidsaspektet. Barna som i saken forklarte seg om seksualovergrep mot dem, har alle fortalt om et hendelsesforløp som ligger 3-10 år tilbake i tid. Retten mener for det første at det er stor variasjon med tanke på hvor mye barna husker fra hendelser så langt tilbake i tid. For det andre påpeker retten at den påvirkning som har skjedd fra omgivelsene i mellomtiden, er en usikkerhetsfaktor av betydning. Videre uttaler retten:

”Basert på det ovennevnte, mener retten at det er grunn til å legge klart størst vekt på den forklaringen eller de forklaringer som ligger nærmest i tid i forhold til hendelsen. Normalt vil dette være anmeldelsen og/eller det første dommeravhøret. I sin bevisvurdering har retten derfor som hovedregel tatt utgangspunkt i disse første forklaringene, og lagt mindre vekt på forklaringer som er gitt lang tid etter hendelsen.”¹⁶⁰

Likevel går det et skille med avhør som ble foretatt etter 2008 da mediedekningen var massiv. Annengangs dommeravhør ble foretatt i 2008 og 2009. Retten har i liten grad lagt vekt på det som har fremkommet om hendelsesforløpet og tiltalte i disse avhørene.¹⁶¹ Hovedårsaken er faren for feilerindring og påvirkning fra media og omgivelsene før disse avhørene. Om dette uttaler tingretten følgende:

”En slik omfattende mediedekning av en sak – der til og med begrepet ”lommemannen” er blitt et alminnelig kjent uttrykk – medfører helt klart en fare for at vitner som senere avgir forklaring, blir påvirket av det de har sett og lest om saken og den angivelige gjerningsmannen. Muligheten for en slik påvirkning blir enda større når det - som i denne saken – er et langt tidsspenn mellom selve hendelsene og behandlingen i retten. Det vil da over tid uansett kunne skje en viss svekket erindring av det som skjedde, samt at omgivelsene – familie og venner – bringer saken på bane med jevne mellomrom... Det er utvilsomt at dette kan ha influert på enkelte deler av en forklaring som er gitt i ettertid”.¹⁶²

¹⁶⁰ TFOLL-2009-135237 pkt. 2.3.2.1

¹⁶¹ TFOLL-2009-135237 pkt. 2.3.2.6

¹⁶² TFOLL-2009-135237 pkt. 2.3.2.5

5.5.1.2 Gjenfortellingsstadiet - Avhørsmetode

Hvilken betydning har avhørsmetoden benyttet under avhøret for den vekt dommeravhøret tillegges av retten i praksis? Det vil jeg redegjøre for i det følgende.

Det fremgår av domsmaterialet at retten anser avhørsmetode som en relevant faktor ved vurderingen av dommeravhørets bevisverdi. I enkelte dommer fremheves bruken av ledende spørsmål.¹⁶³ I andre dommer påpeker retten mer generelt at avhørsmetoden som ble brukt var kritikkverdig.¹⁶⁴

Høyesteretts vurdering i Rt.1994.1190 er et eksempel på begge deler. Saken gjaldt en fars krav på erstatning for uberettiget forfølgning etter frifinnelse for tiltale om seksualovergrep mot sin mindreårige sønn. Dommen er interessant av to grunner. For det første foretar Høyesterett en selvstendig vurdering av dommeravhøret i saken. For det andre er dommen avsagt kun 7 måneder etter frifinnelsen av Ulf Hammeren i Bjugn-saken 31. januar 1994. Som nevnt ovenfor ved gjennomgangen av gjenopptakelsessakene under kapittel 4, ble det i sakene fra starten av 90-tallet avdekket svakheter både ved sikringen og vurderingen av dommeravhørs bevisverdi. Med det menes at avhørene var gjennomført på en kritikkverdig måte ved sikringen uten at dette forhold ble vurdert som svekkende for dommeravhørenes bevisvekt. Høyesterettsdommen inntatt i Rt.1994.1190 viser imidlertid en endring ved retten i sin vurdering av forklaringens bevisverdi vektlegger svakheter ved metoden anvendt under dommeravhøret. Høyesterett påpeker at guttens forklaring om at faren tok penis i hans munn ble gitt som svar på et helt ut ledende spørsmål. Høyesterett gjengir spørsmålet fra avhøret som lød: ”Ja, når pappa, når pappa putter tissen sin i munnen din, husker du hvor det skjedde hen, hvordan ... var hen da.” Sønnen svarer da følgende: ”Jeg tror det var

¹⁶³ Rt 1994 1190, LA-2009-134260, TAUAG-2011-186149, TOSLO-2011-176631, TALST-2010-166026, TFOLL-2009-135237, TFJOR-2009-13243

¹⁶⁴ Rt 1994 1190, LA-2011-24690, TDRAM-2011-169175, TNOST-2010-153052, TFOLL-2009-135237

på badet”¹⁶⁵. Høyesterett presiserer at det før dette ikke ble gjort noe forsøk på å avdekke om slike handlinger faktisk hadde funnet sted. Videre henviser Høyesterett til den svakhet at opplysningene gitt under avhøret, var mangelfullt fulgt opp med kontrollerende spørsmål.

Avhørsmetodiske svakheter ved dommeravhøret påpekes også av retten i en dom fra Agder lagmannsrett fra 2011.¹⁶⁶ Retten legger til grunn som svekkende for bevisverdien at avhørspersonen først nevner tiltaltes navn. Avhøreren sier videre: ”[d]u kan fortelle det samme til meg som du fortalte til mamma og F”. Om dette uttaler lagmannsretten at her gir avhøreren ”på en uheldig måte barnet føringer for hva det forventes at hun skal forklare”. Etter mitt skjønn mener retten at det ikke kan utelukkes at barnet har blitt påvirket av avhøreren under avhøret og at dette svekker påliteligheten av barnets forklaring. Lagmannsretten tar ved sin vurdering av bevisverdien hensyn til barns suggestibilitet, og at barn kan være usikre og lett la seg lede til å gi de svar de antar avhører ønsker å høre.

Et ytterligere eksempel på rettens vektlegging av kritikkverdig avhørsmetode er en dom fra Drammen Tingrett i 2011.¹⁶⁷ Tilfellet var at avhøreren la ord i munnen på barnet ved å gjentatte ganger benytte ord som barnet ikke selv hadde brukt. Om dette uttaler tingretten:

”I avhørene spør avhørspersonen gjentatte ganger om tiltalte hadde ’tissen i rompa’ deres. B bekrefter dette, men bruker aldri selv ordene ’tissen i rompa’... Det svekker bevisverdien at avhørspersonen konfronterer B med disse ordene, før B selv har gitt en nærmere beskrivelse.”

Retten påpeker at avhørsmetoder som frembringer overgrepsopplysninger som en følge av ledelse og press, og ikke fri forklaring, svekker bevisverdien av avhøret. Når avhøreren benytter seg av lukkede spørsmål kombinert med ord som barnet ikke selv benytter, blir barnets bekreftelser på spørsmålene mindre pålitelige som bevis.

¹⁶⁵ Rt 1990 1190 s. 1193

¹⁶⁶ LA-2011-24690

¹⁶⁷ TDRAM-2011-169175

Oppsummeringsvis kan det utfra rettspraksis konstateres at det fremdeles i dag gjennomføres avhør hvor avhøreren påvirker barnets forklaring under avhør. Spørsmålsstillingen vanskeliggjør barnets muligheter til å fortelle fritt og spontant om den aktuelle hendelsen. Retten påpeker imidlertid svakheter ved avhørene og bemerker at bevisverdien av avhørene svekkes som følge av disse. Ved at dette fremgår av domspremissene kan det føres kontroll med hvordan ordningen med dommeravhør fungerer og hvorvidt kvaliteten på avhørene er tilfredsstillende. Videre viser undersøkelsen at når kvaliteten på avhøret er god, vil retten i liten grad nedfelle dette i domspremissene.

5.5.1.3 Innholdsanalyse

Ved rettens vurdering av dommeravhørets bevisverdi er det sentralt å analysere barnets forklaring. Dette for å avgjøre hvorvidt det som fremkommer i forklaringen er basert på virkelige erfaringer, eller om det skyldes påvirkning fra andre, feilinformasjon eller lignende.

Høyesterett uttaler i Rt.1996.864 at avhøret bør vurderes i lys av etterprøving av sannhetsverdien. Det fremkommer ikke klart av dommen hva Høyesterett mener med dette. Det antas at retten henviser til en innholdsanalyse av forklaringen for å på et sikrere grunnlag kunne fastslå om det barnet forteller har funnet sted.

For å kunne avgjøre sannhetsverdien av innholdet i en forklaring må både forklaringens struktur og barnets kroppsspråk under forklaringen analyseres.

5.5.1.3.1 *Forklaringens struktur*

Med forklaringens struktur menes forklaringens detaljnivå, hvordan den henger sammen, om den er konsistent med videre.

Detaljert forklaring benyttes som indikasjon på sann forklaring i flere dommer i undersøkelsen.¹⁶⁸

I Rt.1996.864 fremhever Høyesterett detaljrikdom som indikasjon på at barnet fremsto troverdig: ”Hun forklarte seg forholdsvis detaljert om overgrepssituasjonene på en måte som ikke syntes tillært eller fantaserende ... Etter min mening virket forklaringen troverdig.”¹⁶⁹

Et annet eksempel er en lagmannsrettsdom fra 2007¹⁷⁰ hvor et av spørsmålene var om tiltalte hadde ført fingre inn i fornærmedes rektum: ”Lagmannsretten legger B’s forklaring om dette i dommeravhøret til grunn som bevist. Ved vurderingen er det lagt avgjørende vekt på at forklaringen er detaljert, og gis i en sammenheng...”.

Foruten forklaringens detaljrikdom, ser retten på om barnets forklaring har vært *konsistent* når sannhetsverdien av forklaringen skal etterprøves. I 13 av 32 dommer i undersøkelsen påpeker retten at dette har vært et viktig vurderingsmoment.¹⁷¹

Etter mitt skjønn kan dette bety at barnet har fastholdt sin forklaring i løpet av dommeravhøret. Som eksempel kan det siteres fra en lagmannsrettsdom fra 2010¹⁷² hvor retten uttaler at “Forklaringen er konsistent, ved at hun på nærmere spørsmål utdyper og gjentar det som tidligere har kommet frem i forklaringen. Dette styrker troverdigheten av fornærmedes forklaring”.

¹⁶⁸ Rt 1996 864, LA-2011-24690, LA-2007-188714

¹⁶⁹ Rt 1996 864 s. 870

¹⁷⁰ LA-2007-188714

¹⁷¹ LA-2011-24690, LA-2010-98857, LA-2010-10744, LA-2009-182386, TTONS-2011-187506, TAUAG-2011-186149, TNOST-2010-153052, TALST-2010-166026, TEMSI-2010-102187, TFOLL-2009-135237, TSTAV-2009-142185, TOSLO-2008-150835, TEMSI-2008-144169

¹⁷² LA-2010-98857

Videre kan det indikere at barnet holder fast på forklaringen fra dets første fortelling om overgrep, til forklaringen i dommeravhør. Det vises til en tingrettsdom fra 2011.¹⁷³ Retten uttaler at fornærmede i dommeravhør har forklart at hun og tiltalte hadde hatt samleie etter at hun fylte 13 år. Om dette uttaler retten: “Fornærmede har holdt fast på sin forklaring hele tiden, og hennes forklaring støttes av den øvrige bevisførsel... Fornærmede har gitt samme historie til helsesøster, stefar, mor og søster.”

Når retten vurderer dommeravhørets bevisverdi fremstår det som sentralt at forklaringen er balansert og nyansert.¹⁷⁴ Videre legger retten vekt på om forklaringen er nøktern og ikke preges av overdrivelser.¹⁷⁵ Disse momentene vil eksemplifiseres i det følgende.

I en lagmannsrettsdom fra 2010¹⁷⁶ legger retten vekt på at barnas forklaringer er *balanserte og nyanserte*:

“Deres forklaringer er balanserte og nyanserte, og de fremstår som reflekterte og som riktige gjengivelser av selvopplevde hendelser. Nyanserte og balanserte er forklaringene blant annet fordi barna flere ganger uttrykker tvil der de fremstår som usikre, og at de enkelte ganger også tilkjenner hva som ikke har skjedd”.

At forklaringen var *nøktern* var viktig i annen lagmannsrettsdom fra 2010¹⁷⁷. Her uttaler retten følgende:

“Lagmannsretten har lagt avgjørende vekt på dommeravhørene av B, C og D... Det er lagmannsrettens inntrykk at de ga en nøktern fremstilling av sine opplevelser. Ingen av dem forsøkte å gjøre situasjonen ‘verre enn den er’, og samtlige korrigerende avhørspersonen der dette var nødvendig.”

¹⁷³ TAUAG-2011-186149

¹⁷⁴ LA-2010-200869, LA-2010-98857

¹⁷⁵ LA-2010-98857, LA-2010-10744, TOSLO-2011-176631, TNOST-2010-153052, TFOLL-2009-135237, TEMSI-2008-144169

¹⁷⁶ LA-2010-200869

¹⁷⁷ LA-2010-10744

Videre legger retten vekt på barnets mulighet til å gi *fri forklaring* og *spontane utsagn*.¹⁷⁸ I en lagmannsrettsdom fra 2010¹⁷⁹ viser retten til at avhøret starter med fri forklaring: ”Hun forklarer seg sammenhengende i en fri forklaring før hun blir stilt konkrete spørsmål”. Med fri og sammenhengende menes etter mitt skjønn at barnet forklarer seg fritt uten avbrytelser eller ledelse fra avhører. I en lagmannsrettsdom fra 2009¹⁸⁰ påpeker retten det forhold at barnets utsagn kom spontant: ”C forklarer i dommeravhør... at hun har ´lekt med tutten han sin´ og at hun ´fikk lov´. Utsagnet kommer spontant”. Spontane utsagn henger tett sammen med fri forklaring. Verken fri forklaring eller spontane utsagn kan gis som en følge av en ledende avhørsstil hos avhører.

5.5.1.3.2 *Kroppsspråk*

Videoopptak av dommeravhørene sørger for at retten kan følge med på barnets kroppsspråk og reaksjoner når det gir sin forklaring. Dette omtales av Høyesterett i Rt.1996.864:

”Kameraføringen tok sikte på å filme fornærmede sammen med avhører for at man skal kunne føre kontroll med hva avhøreren gjør, men man kan følge As reaksjoner og kroppsspråk.”

Hvilken betydning har barnets kroppsspråk under avhøret for rettens vurdering av dommeravhørets bevisverdi? Kroppsspråk som gir uttrykk for flauhet og ubehag, og at det er belastende å forklare seg, kan styrke en antagelse om at barnets fortelling er sann.¹⁸¹ I den såkalte Alvdal-saken¹⁸² foretok retten en detaljert analyse av dommeravhørene av det ene barnet i saken da hans troverdighet i forhold til foreldrene ble vurdert. Her la retten vekt på barnets kroppsspråk som et av flere momenter ved troverdighetsvurderingen:

¹⁷⁸ LA-2010-98857, LA-2010-10744, LA-2009-182386, TNOST-2010-153052

¹⁷⁹ LA-2010-98857

¹⁸⁰ LA-2009-182386

¹⁸¹ LA-2011-24690, TAUAG-2011-186149, TNOST-2010-153052, TEMSI-2008-144169

¹⁸² TNOST-2010-153052

“Kroppsspråket hans viser at han synes det er vanskelig å snakke om overgrepene fra N01 og N02. Han viser tydelig ubehag... Det samlede inntrykk av hans opptreden og utsagn under avhørene fremstår for retten som svært troverdig”.

Også *miming* av seksuelle bevegelser og hvordan barnet har blitt holdt og lignende, kan av retten vurderes som en indikasjon på at barnets fortelling er selvopplevd.¹⁸³ I en sak fra lagmannsretten fra 2011¹⁸⁴ sier lagmannsretten følgende om dette:

”Videre illustrerte hun tiltaltes gnidning av hennes kjønnsorgan med å gni seg selv med hånden langs fremsiden av låret... Hun forklarte seg om forhold som barn på hennes alder har liten erfaring med og mimet så vel slikking av kjønnsorgan som onani av penis.”

5.5.1.4 Andre omstendigheter med betydning for forklaringen

5.5.1.4.1 *Motiv for å forklare seg usant*

Om barnet har et motiv for å fremsette beskyldninger om overgrep som ikke er sanne er et moment som regelmessig benyttes i rettspraksis.

For eksempel la lagmannsretten i en dom fra 2010¹⁸⁵ vekt på at det ikke hadde ”kommet frem noe motiv for at fornærmede skulle forklare seg uriktig om tiltaltes handlinger”.

Et annet eksempel er en tingrettsdom fra 2009¹⁸⁶ hvor en farfar ble dømt for grove seksuelle overgrep mot sine tre barnebarn. Ved rettens vurdering uttales det at ”Alle tre har hatt et svært godt forhold til sin farfar og har slik retten ser det ikke hatt noe motiv for å fremsette falske beskyldninger mot sin farfar”.

¹⁸³ Rt 1996 864, LA-2011-24690, TNOST-2010-153052, TALST-2010-166026

¹⁸⁴ LA-2011-24690

¹⁸⁵ LA-2010-98857

¹⁸⁶ THAUG-2009-3874

Dersom barnet altså ikke har noe hevnmotiv, eller noe annet motiv for å skulle fremsette beskyldninger om seksuelle overgrep taler dette for at barnet snakker sant.

5.5.1.4.2 *Atferdsendring eller følelsesmessige reaksjoner etter overgrep*

I enkelte av dommene tar retten til orde for at det at barnet endrer atferd, eller får fysiske eller psykiske reaksjoner etter det påståtte overgrepet, kan indikere at det har vært utsatt for seksuelle overgrep.

I Rt.1996.864 uttaler Høyesterett seg om både atferdsendring og symptomer som kan være forenlige med seksuelle overgrep:

“Dommeravhøret er det sentrale bevis i saken. Men det hører med i det samlede bildet at det har vært observert uro og vegring fra As side mot å besøke faren uten at broren E var med, når C var der. Og det må legges til grunn at A har utviklet symptomer som man kan finne hos barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk.”¹⁸⁷

Høyesterett utdyper ikke nærmere hva disse symptomene består i.

I en dom fra Agder lagmannsrett fra 2010¹⁸⁸ legger retten vekt på fornærmedes følelsesmessige reaksjoner i ettertid. Her gjengis kun enkelte av de symptomer som retten nevner:

“Fornærmede har hatt følelsesmessige reaksjoner i ettertid som er forenlig med at hun har vært utsatt for seksuelle handlinger. Hun har problemer med nærhet og kroppskontakt. Hun er plaget med minner om det som har skjedd, og dette gir henne hodepine og kvalme.”

En annen av disse atferdsendringene kan betegnes som *seksualisert atferd*. I Rt.1994.1190 mener Høyesterett at slik atferd kan, men ikke må, indikere seksuelle overgrep: ”B har i visse sammenhenger utvist en seksualisert opptreden. Dette kan ha sin bakgrunn i seksuelle overgrep mot ham, men behøver ikke på noen måte ha det”¹⁸⁹.

¹⁸⁷ Rt 1996 864 s. 870

¹⁸⁸ LA-2010-98857

¹⁸⁹ Rt 1994 1190 s. 1193

Fornærmedes seksualiserte atferd var også tema i en dom fra Agder lagmannsrett fra 2011¹⁹⁰. Retten ser ut til å mene at jentas alder ikke er forenlig med en slik atferd:

”Den samlede lagmannsrett finner klare holdepunkter for at B har en erfaring med seksuelle handlinger som er uvanlig og foruroligende når det gjelder barn i 9-10 års alderen. Hun har vist en pågående og seksualisert atferd overfor så vel tiltalte som andre personer som gir grunn til å tro at hun har vært utsatt for seksuelle overgrep”.

5.5.2 Dommeravhørets relative vekt

Ut fra undersøkelsen kan det kort sies noe om dommeravhørets vekt forhold til de øvrige bevis. Retten tar sin avgjørelse på grunnlag av det samlede bevisbilde. Når bevisverdien av barnets forklaring er skjønnsmessig fastlagt vil retten vurdere forklaringen opp mot de øvrige bevis i saken. Noen bevis kan svekke bevisverdien, mens andre bevis kan styrke bevisverdien av dommeravhøret.

5.5.2.1 Tekniske bevis

Undersøkelsen viser at det i svært få saker foreligger medisinsk undersøkelse eller DNA-bevis.

Det generelle inntrykk er videre at de rettsmedisinske undersøkelsene verken kan bekrefte eller avkrefte om seksuelle overgrep har funnet sted. Et eksempel på dette kan finnes i en lagmannsrettsdom fra 2010.¹⁹¹ Det fremgikk at det

”I de fremlagte sakkyndighetsrapporter etter undersøkelsene, konkluderes det med normale funn. I vurderingene heter det at dette likevel ikke utelukker at overgrep kan ha funnet sted.”

Retten presiserte dermed at konklusjonene ved sakkyndigrapportene ikke kunne rokke ved rettens konklusjon om at barnas forklaringer var riktige.

¹⁹⁰ LA-2011-24690

¹⁹¹ LA-2010-200869

Når det i flertallet av sakene ikke foreligger tekniske bevis blir egenvekten av barnets forklaring desto viktigere ved bevisvektingen. Men for å bygge en domfellelse på mer enn egenvekten av dommeravhøret kan retten se på andre vitneforklaringer. Disse kan støtte opp om barnets berettelse av faktum og øke bevisverdien av dommeravhøret.

5.5.2.2 Andre vitneforklaringer

I flertallet av dommene i undersøkelsen er andre vitneforklaringer, foruten tiltaltes og fornærmedes forklaring, viktige bevis. Dersom barnet har gitt en forklaring som kan støttes opp av forklaringer fra helsesøster, foreldre, venner eller lignende, vil bevisverdien av dommeravhøret styrkes. Undersøkelsen viser videre at en slik støttende vitneforklaring i kombinasjon med en troverdig forklaring fra barnet som regel er tilstrekkelig til at retten legger barnets forklaring av faktum til grunn.

Som eksempel nevnes en tingrettsdom fra 2011¹⁹². I saken var blant annet forklaringen fra helsesøster og stefaren til fornærmede viktige for å bekrefte sannhetsverdien av jentas forklaring. Tiltalte hadde hevdet at jenta hadde et hevnmotiv og at hun derfor hadde kommet med beskyldningene om overgrep. Både helsesøsteren og stefaren forklarte at jenta var fortvilet og ikke ønsket at de skulle fortelle videre det hun hadde forklart. Retten legger vekt på dette i domspremissene:

”Retten viser i denne forbindelse til at fornærmede ikke har hatt et ønske om å anmelde forholdet og hun ønsket heller ikke at helsesøster skulle fortelle foreldrene om hva som hadde skjedd. Fornærmede var klar over at det ville bli vanskelig for henne og familien dersom hun fortalte om hendelsen.”

Et annet eksempel på støttende vitneforklaringer er en lagmannsrettsdom fra 2010¹⁹³. I

¹⁹² TAUAG-2011-186149

¹⁹³ LA-2010-98857

denne saken var det fornærmedes søster som støttet opp om fornærmedes troverdighet:

“Forklaringen til fornærmede støttes også av andre bevis i saken. Fornærmedes eldre søster, C, har forklart seg om et lignende forhold på båttur med tiltalte, der hun ble smurt med solkrem i skrittet av tiltalte og måtte smøre tiltalte i skrittet. Forholdet var foreldet da C fortalte om dette i 2009.”

5.6 Dommeravhørets bevisverdi i barnerettslige saker

Avgjørelse av saker etter barneloven der det foreligger mistanke om seksualovergrep uten at det er funnet bevist at overgrep faktisk har skjedd, byr på særlige utfordringer.¹⁹⁴ Det oppstår et spørsmål om mistanken er nok til å nekte den overgrepsmistenkte forelderen foreldreansvar, samvær eller den faste omsorgen for barnet. Jeg vil se nærmere på i hvilken utstrekning dommeravhør opptatt i den tidligere straffesaken får betydning for avgjørelsen av barnerettssaken og hvordan bevisverdien av dommeravhøret vurderes der. Er det andre prinsipper for vekting i disse sakene?

5.6.1 Beviskrav

Beviskravene sier noe om hva man kan forvente å finne om dommeravhør ved en gjennomgang av dommer som avgjøres etter barneloven.

Høyesterett uttaler i Rt.1989.320 at utilstrekkelige bevis i en straffesak, ikke er avgjørende for barnefordelingssaken. Videre følger det av barneloven § 48 (2) jf. (1) at ved avgjørelser om fast bosted, foreldreansvar og samvær skal det tas hensyn til at barnet ikke utsettes for skade eller fare. Det vil være tilstrekkelig med en mindre grad enn 50 prosent sannsynlighet for at overgrep har funnet sted, for at mistanke om overgrep skal legges til grunn.¹⁹⁵

¹⁹⁴ LA-2010-134144

¹⁹⁵ Ot.prp.nr. 103 (2004-2005)

At svak mistanke om seksualovergrep er nok for å få betydning for den barnerettslige avgjørelsen vises av gjennomgangen nedenfor. Dette forklarer et lavt antall funn av bevisverdivurderinger i materialet.

5.6.2 Gjennomgang av barnerettssakene

Barnerettssakene viser at når svak mistanke om seksualovergrep er nok gir ikke retten utførlige vurderinger av mistanken eller dommeravhørenes bevisverdi.¹⁹⁶ En dom fra Oslo Tingrett fra 2002¹⁹⁷ illustrerer poenget. To barn var blitt akutt plassert på barnehjem etter barnevernstjenestens anmeldelse av faren for seksualovergrep. Retten fremholder at det ikke fremgikk forhold av spesiell verdi av dommeravhørene. Retten besluttet likevel omsorgsovertakelse for barna da farens seksualiserte atferd var uforenlig med omsorgen for barn. Videre kan retten avstå fra å ta stilling til substansen av de beskyldninger som er fremsatt dersom forelderen er uskikket som omsorgsperson på annet grunnlag.¹⁹⁸

I to av barnerettssakene gir domstolene likevel uttrykk for enkelte faktorer som styrer vektingen av barnets forklaring. Dette vil bli redegjort for i det følgende.

De to sakene gir særlig et innblikk i faktorer som påvirker barnets forklaring i hukommelsesstadiet. De viser hvordan *påvirkning fra mor* i tiden før dommeravhøret har betydning for vektingen av barnets forklaring.¹⁹⁹

Som eksempel brukes den ene av dommene, en lagmannsrettsdom fra 2006²⁰⁰. Saken gjelder tvist om foreldreansvar, fast bosted og samvær for to barn. Det var i forkant av saken

¹⁹⁶ LA-2010-134144, TOSLO-2002-8040

¹⁹⁷ TOSLO-2002-8040

¹⁹⁸ LA-2009-136710, TOSLO-2012-80733, TRYFY-2006-4525

¹⁹⁹ LA-2006-157117, LA-2011-57914

²⁰⁰ LA-2006-157117

gjennomført dommeravhør av barna på bakgrunn av mors sterke mistanker om seksuelle overgrep fra fars side mot barna. Til tross for at straffesaken ble henlagt da intet straffbart forhold ble ansett bevist, vurderer retten bevisene i forbindelse med barnerettssaken, herunder troverdigheten av barnas, og særlig datterens(C), forklaring:

“Lagmannsretten er etter en samlet vurdering av bevismaterialet kommet til at seksuelle overgrep overhodet ikke er sannsynliggjort... Lagmannsretten finner det sannsynliggjort at A over tid aktivt har påvirket barna, og at hun i perioder har vært i en grensepsykotisk tilstand... Hun har i hele denne perioden vært overbevist om at seksuelle overgrep har funnet sted, og har snakket mye om dette, særlig med C. Mor er en troverdig kilde i barnas øyne. Cs forklaring om seksuelle overgrep fremstår som troverdig – i betydningen rasjonell – men er slik lagmannsretten ser det ikke pålitelig – i betydningen i samsvar med virkeligheten.”

Retten viser videre til vitnepsykolog Magnussens synspunkter om hva som kan produsere genuint falske minner hos barn. Retten uttaler følgende om dette:

”... det er ikke spørsmål om vi kan stole på barn, men om vi kan stole på voksne. Barns fortellinger kan påvirkes av omgivelsene, av faktiske opplevde forventninger fra voksne og direkte påvirkning formidlet av nære voksne, etterforskere eller behandlere.”

Retten tar dermed hensyn til det fenomen at barn kan utvikle en falsk hukommelse for fiktive hendelser. Dommen viser at påvirkning fra nære familiemedlemmer de har tillit til kan svekke dommeravhørets bevisverdi.

Det ble funnet få prinsipper for vekting av dommeravhør i barnerettssakene. Påvirkning fra nær familie var imidlertid et forhold som ble vektlagt. Denne faktorens betydning for bevisverdien av dommeravhør gjenfinnes også i straffesakene og erstatningsankene. Det er ikke grunnlag for å fastslå at prinsippene for vekting er forskjellig i barnerettssakene.

6 Er det samsvar mellom teori og praksis?

I presentasjonen av oppgavens problemstilling under punkt 1.1 ble det vist til utgangspunktet om fri bevisvekting. Det ble nevnt at det er vanskelig å fastslå hvorvidt det foreligger faktorer som styrer vektingen av bevis generelt.²⁰¹ Analysen av rettspraksis i kapittel 4 og 5 viser imidlertid at for dommeravhørets vedkommende vektlegger retten enkelte faktorer med en slik grad av hyppighet at de fremstår som mønstre for vekting. Redegjørelsen av teorien i kapittel 3 viste at kvaliteten av sikringen, samt visse egenskaper ved innholdet i forklaringen, bør være styrende for vektingen av dommeravhør. I hvilken grad samsvarer mønstrene for vekting i rettspraksis med denne teorien?

I forlengelsen av dette kan det spørres om mønstrene for vekting kan ha karakter av normer i den forstand at retten bør eller skal legge vekt dem. I det følgende vil jeg redegjøre for noen hovedfunn.

6.1 Sikringens betydning for vurderingen av dommeravhørs bevisverdi

Spørsmålet om det er samsvar mellom teori og praksis kan også beskrives som et spørsmål om rettens vekting av dommeravhør har endret seg over tid. Fremveksten og utviklingen av nyere teori om sikringens betydning for vurderingen er med på å forklare hvorfor.

Erfaringene fra Bjugn-saken i 1994 skapte endringer for hvordan politi og rettsvesen forholdt seg til avhør av barn. I kapittel 2 under punkt 2.1 viste jeg til at riksadvokatens gjennomgang av saken avdekket en rekke svakheter ved sikringen av dommeravhørenes bevisverdi. Avhørene ble foretatt for sent og barna ble utsatt for påvirkning før og under dommeravhørene. Dette medførte lovendringer som fremdeles er gjeldende i dag, herunder takersfristen for avhør etter anmeldelse og at en særlig skikket person skal foreta avhørene.²⁰²

²⁰¹ Henum (1999) s. 95-96

²⁰² Rønneberg (2000) s. 88-91

I kapittel 3 vises det til teori skrevet rundt 2000-tallet frem til i dag. Teorien kan sies å følge linjen som ble fastlagt av riksadvokaten etter Bjugn-saken med et fokus på riktig sikring av dommeravhørets bevisverdi. Etter mitt skjønn beskriver teorien to hovedlinjer for riktig sikring av bevisverdien. Den første går ut på å bevare barnets minne av hendelsen gjennom hukommelsesstadiet (punkt 3.3.2). Dette krever at avhøret gjennomføres så raskt som mulig etter overgrepet når barnet husker hendelsen best og eventuell påvirkning er minimal. Den andre hovedlinjen gjelder avhørsmetoden som benyttes i gjenfortellingsstadiet (punkt 3.3.3). Under punkt 3.3.3.1 beskrives den dialogiske samtalemethode for avhør av barn. Så langt det er mulig sørger metoden for fri forklaring fra barnet uten press og påvirkning fra avhøreren.

I kapittel 4 ble det redegjort for hvordan gjenopptakelsen av en rekke seksualovergrepssaker fra 90-tallet viste svakheter ved sikringen av dommeravhørenes bevisverdi på denne tiden. Svakheterne ble på 90-tallet ikke tillagt tilstrekkelig vekt av retten og endte med domfellelser.

Spørsmålet blir videre om det i etterkant av disse sakene, og Bjugn-saken, ikke bare har skjedd en utvikling av teorien, men også en utvikling i rettspraksis slik at rettspraksis svarer med teorien.

Analysen av gjenopptakelsessakene fra begynnelsen av 2000-tallet er det første steget i besvarelsen av dette spørsmålet. Sikringen av dommeravhørenes bevisverdi var allerede foretatt på 90-tallet. Teorien beskriver hvordan kvaliteten av sikringen kan ha betydning for vektingen av dommeravhøret.²⁰³ Retten kunne nå vurdere sikringen av bevisverdien av dommeravhørene ut fra den nye teorien som ble utviklet etter Bjugn-saken. Gjenopptakelsessakene viste en klar endring i rettspraksis. Svakheterne ved sikringen ble nå styrende for rettens vekting av dommeravhørene, og domfellelsene fra 90-tallet endte med frifinnelser.

²⁰³ Gamst (2005) s. 621

Det neste steget i besvarelsen av spørsmålet er analysen av nyere rettspraksis i kapittel 5. Gjennomgangen av straffesakene og erstatningsankene viser at det fremdeles er svakheter ved sikringen av dommeravhør. Et hovedinntrykk fra disse sakene er likevel at domstolene vektlegger svakhetene i vurderingen av avhørenes bevisverdi.

I det følgende vil jeg redegjøre for om det er samsvar mellom teori og praksis for to hovedfaktorer ved sikringen, tiden mellom overgrep og avhør, og avhørsmetode.

6.1.1 Hukommelsesstadiet – Tid mellom overgrep og avhør

At tiden mellom overgrep og avhør skal være så kort som mulig, er et viktig prinsipp i teorien. Dette bekreftes i Justisdepartementets gjennomgang av forskriften om dommeravhør og observasjon av barn i 2012. Tidsmomentet var et av de viktigste temaene i arbeidsgruppens gjennomgang og den kom med nye forslag som skal bidra til å minimere tiden mellom anmeldelse og avhør.²⁰⁴ Forslagene blir ikke nærmere omtalt her.

Når retten foretar en vurdering av dommeravhørets bevisverdi er tidsmomentet sentralt. Det kan også hevdes at tidsmomentet er normerende for rettens vekting av dommeravhøret. Grunnen til dette er Høyesteretts uttalelse i Rt.1996.864 om at "... tiden som var gått før avhøret ble foretatt, er generelle momenter som avhøret bør vurderes i lys av"²⁰⁵. Uttalelsens generelle form vitner om at tidsmomentet ikke bare hadde betydning for den aktuelle saken, men at det også skal ha betydning for senere saker. Analysen av rettspraksis viser under punkt 5.5.1.1 at avhør som er foretatt lang tid etter hendelsen tillegges mindre vekt der det er grunn til å tro at barnet kan ha blitt utsatt for påvirkning av sine omgivelser. Lommemannsaken er et eksempel på dette.²⁰⁶ Her la retten størst vekt på de avhørene som var foretatt kortest tid etter hendelsen. Videre la de liten vekt på avhør som var foretatt flere

²⁰⁴ *Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker*. (2012) s. 19

²⁰⁵ Rt.1996.864 s. 871

²⁰⁶ TFOLL-2009-135237

år etter hendelsen og etter at mediedekningen økte. På dette punkt legges det i rettspraksis vekt på barns påvirkelighet ved troverdighetsvurderingen. Dette samsvarer godt med det som om sies om barns suggestibilitet under punkt 3.3.2.3 og 3.3.2.4 i oppgavens teoretiske del. Dermed kan det sies at erfaringene fra begynnelsen av 90-tallet har festet seg også i nyere rettspraksis. Sjansen for domfellelse basert på upålitelig informasjon fra barn må derfor kunne sies å være mindre i dag.

6.1.2 Gjenfortellingsstadiet - Avhørsmetode

Gjenopptakelsessakene i kapittel 4 viste at 90-tallets dommeravhørsmetode var kjennetegnet av avhørerens søken etter bekreftelse på egne hypoteser om hva som hadde funnet sted. Dette førte til utspørring ved stadig gjentatte ledende spørsmål og press for å få barnet til å ”innrømme” hva som hadde skjedd. Under punkt 3.3.3.1 redegjøres det for den dialogiske samtalemetode som regnes som anbefalt avhørsmetode i dagens teori. Den kjennetegnes av bruk av åpne spørsmål fulgt av aktiv lytting. Dette skal stimulere til fri forklaring slik at ansvaret for å prate legges over på barnet og ledelse fra avhører unngås. Det er konsensus i de ulike fagkretsene som arbeider med barn utsatt for seksualovergrep at slik utspørringsteknikk gir mest pålitelig informasjon.²⁰⁷

Fra undersøkelsen av rettspraksis i kapittel 5 under punkt 5.5.2.1 kan det utledes at det fremdeles i dag gjennomføres avhør hvor avhørspersonen ikke har en nøytral holdning ved avhøret. Spørsmålsstillingen bærer preg av dette, med en vid bruk av ledende spørsmål og introduksjon av navn og ord som ikke barnet selv har tatt i sin munn. Sikringen av bevisverdien av dommeravhør er derfor heller ikke i dag i samsvar med teorien.

Rettens vurdering av avhørsmetodens betydning for bevisverdien er imidlertid i samsvar med teorien. Hvor det er brukt ledende spørsmål ved avhøret, vil retten som regel påpeke dette og la det være styrende for vektingen av dommeravhøret. Videre kan ledende spørs-

²⁰⁷ Myklebust (2010) s. 51

mål som faktor være en norm for vekting. Ledende spørsmål kan, som nevnt under punkt 3.3.3.1, utenfor rammen av strpl § 136 (2) føre til bevisforbud. I slike tilfelle kan ikke retten legge vekt på dommeravhøret overhode.

Analyse av innholdet i barnets fortelling og barnets kroppsspråk er viktig for vektingen av dommeravhøret. I hvilken grad domstolenes vurderinger av barnets forklaring og kroppsspråk er i samsvar med teorien vil redegjøres for i det følgende.

6.2 Innholdsanalyse

6.2.1 Forklaringen

I kapittel 3 under punkt 3.4.1 presenteres innholdsanalysemodellen Criteria-Based Content Analysis(CBCA). Analysemodellen skal bidra til å skille forklaringer basert på virkelige hendelser fra forklaringer som er resultat av påvirkning, feilinformasjon eller fantasier.

CBCAs 19 kriterier kunne til en viss grad gjenfinnes i rettens domspremisser, men to av kriteriene ble som regel nevnt ved rettens vurdering av dommeravhørets bevisverdi.

Det ene kriteriet var *detaljrikdom*. Detaljrikdom skal ifølge teorien være et tegn på at det barnet forteller er selvopplevd. Detaljrikdom antas videre å utløses av åpne og ikke-ledende spørsmål fra avhøreren og kan være et tegn på bruk av en anbefalt spørsmålsstilling ved avhøret. At forklaringen er detaljert, er et moment som retten bruker ved sin vurdering. At detaljrikdom kan være styrende for vekting av dommeravhør fremgår dermed av både teorien og rettspraksis.

Det andre kriteriet var *forklaringens logiske struktur*. Med dette menes om ulike uttalelser fra barnet passer sammen, og om de samme detaljer gjengis ved flere anledninger. I denne anledning må forklaringens grad av fri fortelling tas i betraktning. Det betyr at hvis de samme detaljene gjentas etter gjentagende ledende spørsmål fra avhøreren mister dette kriteriet sin verdi. Fra gjennomgangen av rettspraksis var dette et moment som retten som

regel vurderte som viktig. I rettspraksis ble kriteriet betegnet som at forklaringen var *kon-sistent*, eller som *fastholding av forklaring*. For retten ble det ansett som et troverdighetsbevis at fornærmede fastholdt sin forklaring, enten gjennom et helt avhør, fram til avhør, eller mellom avhør. Dette var altså styrende for vektingen. I saker som gjelder seksuelle overgrep mot barn er det ofte slik at barnet først forteller om hendelsen til noen i familien, eller andre omsorgspersoner slik som lærere, helsesøstre eller barnehagearbeidere. Den som barnet først forteller sin opplevelse til vil som regel forklare seg som vitne ved hovedforhandlingen. I de tilfelle hvor vitnet forklarer seg i samsvar med det barnet har fortalt i dommeravhør vil dette styrke bevisverdien av dommeravhøret. En av grunnene til det, er at en på et sikrere grunnlag kan anta at barnet i tiden mellom forklaringen til vitnet og fork-laringen i dommeravhør ikke er blitt utsatt for påvirkning fra sine omgivelser. Dette samsva-rer også med både teoriens og domstolenes syn på at barns suggestibilitet i hukommelses-stadiet er en faktor som må vektlegges ved vurderingen.

6.2.2 Kroppsspråket

Under teorikapittelets punkt 3.4.2 ble det forklart at barnets kroppsspråk og følelsesuttrykk er relevante momenter i troverdighetsvurderingen. Den grad av troverdighet som kan fast-slås på dette grunnlag er imidlertid begrenset. Det må tas hensyn til at vurderingen farges av sosiale stereotypier. Videre beskrives det under punkt 3.4.3 at det ikke er lett å skille sanne fra usanne forklaringer og at sakkyndige ikke nødvendigvis gjør dette bedre enn lek-folk.

Under punkt 5.5.1.3.2 fremgår det at retten vektlegger barnets kroppsspråk ved troverdig-hetsvurderingen. For eksempel vektlegges barnets uttrykk for flauhet eller at det er ekkelt og belastende å snakke om hendelsen. Slikt kroppsspråk blir av retten ansett for å styrke bevisverdien av dommeravhøret. Dette er imidlertid i samsvar med det som skrives om tabuer rundt seksualovergrep mot barn under punkt 3.3.3.6. Barnets følelse av sjenanse og skamfølelse vil gi seg uttrykk i kroppsspråket.

6.3 Avslutning

Denne oppgaven kan langt på vei sees som en undersøkelse av i hvilken grad dagens rettspraksis er i tråd med fastlagte prinsipper om sikring og vurdering av dommeravhørets bevisverdi i saker om seksuelle overgrep mot barn. For å gjennomføre undersøkelsen er det utviklet en skisse til teoretisk rammeverk som kan videreutvikles for å undersøke og analysere saker som vedrører dommeravhør av barn.

Svakheter ved sikringen av bevisverdien av dommeravhør har historisk sett vært et rettsikkerhetsproblem for både barna og de tiltalte i disse sakene. Denne oppgaven har søkt svar på hva som gikk galt i så mange saker på begynnelsen av 1990-tallet og hvordan erfaringene fra disse sakene har lagt grunnlag for en helt ny måte å behandle barns vitneforklaringer på. Prinsipper og normer om hvordan bevisverdien av dommeravhør best kan sikres og vurderes er imidlertid lite verdt dersom den domstol som i siste instans behandler disse sakene ikke selv følger disse prinsipper og normer. Av denne grunn er det i denne oppgaven foretatt en analyse av totalt 53 dommer fra Høyesterett, lagmannsrett og tingrett med hensyn på å finne ut om teoriens prinsipper følges i praksis. På bakgrunn av undersøkelsens utvalg av domsmateriale kan det all hovedsak konkluderes med at det er samsvar mellom teori og praksis hva angår vurdering av dommeravhørets bevisverdi. I tilgjengelig kildemateriale som er undersøkt tar nyere rettspraksis hensyn til hovedfaktorer som styrker eller svekker sikringen av dommeravhørets bevisverdi både i hukommelses- og gjenfortellingsstadiet. I tillegg benyttes momenter av innholdsanalyse, herunder kroppsspråk, for å vurdere bevisverdien av det barnet faktisk uttaler i avhør. Det kan dermed antas at rettsikkerheten er styrket i denne typen saker siden Bjugn-saken på midten av 1990-tallet. Imidlertid viser rettspraksis at det fortsatt er svakheter ved sikringen av dommeravhørs bevisverdi i forhold til beste praksis beskrevet i vitnepsykologisk, spesialpedagogisk og juridisk teori.

Det springer noen hypoteser for videre forskning ut fra undersøkelsen. For det første kan undersøkelsens konklusjoner og teoretiske rammeverk testes opp mot et større antall dommer. For det andre vil en grundigere studie som undersøker hvorfor sikringen av dommeravhørs bevisverdi fremdeles er mangelfull kunne være et bidrag til økt rettssikkerhet. For

det tredje vil en internasjonal komparativ studie av teoretisk beste praksis for sikring og vurdering av dommeravhørs bevisverdi kunne utvikle nye teoretiske og mer robuste vurderingskriterier for rettsapparatet ved vekting av dommeravhør av barn i seksualovergrepssaker.

7 Litteraturliste

7.1 Lover, forskrift og internasjonale konvensjoner

7.1.1 Lover

1902 Almindelig borgerlig straffelov (straffeloven) av 22. mai 1902 nr 10.

1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr 25.

7.1.2 Forskrift

1998 Forskrift om dommeravhør og observasjon av 2. oktober 1998 nr 925.

7.1.3 Internasjonale konvensjoner

EMK Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Roma 1950

7.2 Rettsavgjørelser

7.2.1 Høyesterett

Rt.2011.247

HR-2011-01738-U

Rt.2005.907

Rt.2003.940 (*Teigen-saken*)

Rt.2001.1133

Rt.1996.864

Rt.1994.1190

Rt.1994.748

7.2.2 Lagmannsrett

LA-2012-37186

LA-2012-39605

LA-2011-57914

LA-2011-130321

LA-2011-111316
LA-2011-90578
LA-2011-24690
LA-2010-134144
LA-2010-200869
LA-2010-98857
LA-2010-10744
LA-2009-182386
LA-2009-136710
LA-2009-134260
LA-2007-183983
LA-2007-190302
LA-2007-188714
LE-2007-124399 (*Kvam-saken*)
LA-2006-157117
LF-2005-176595 (*Eilertsen-saken*)
LE-2004-6613 (*Knutsen-saken*)
RG-2004-380 (*Borge-saken*)
LH-2003-446 (*Grimsson-saken*)
LF-2000-525 (*Familiesaken*)
LH-2000-255 (*Amundsen-saken*)
LB-1998-1711 (*Foreldresaken*)

7.2.3 Tingrett

TSTRO-2012-80991 (Sør trøndelag)
TOSLO-2012-80733 (Oslo)
TAUAG-2011-186149 (Aust-Agder)
TDRAM-2011-169175 (Drammen)
TTONS-2011-187506 (Tønsberg)
TOSLO-2011-176631 (Oslo)

TNOST-2010-153052 (Nord-Østerdal) (*Alvdalsaken*)
 TALST-2010-166026 (Alstahaug)
 TEMSI-2010-102187 (Eiker, Modum og Sigdal)
 TFOLL-2009-135237 (Follo) (*Lommemannsaken*)
 TSTAV-2009-142185 (Stavanger)
 THAUG-2009-3874 (Haugaland)
 TFJORD-2009-13243 (Fjordane)
 TEMSI-2008-144169 (Eiker, Modum og Sigdal)
 TSAFO-2008-96856 (Sandefjord)
 TOSLO-2007-100786 (Oslo)
 TFRY-2006-4525 (Ryfylke)
 TOSLO-2002-8040(Oslo)

7.3 Norske offentlige dokumenter

Ot.prp.nr 103 (2004-2005)	Om lov om endringer i barnelova mv.
NOU 2000:33	Erstatning til ofre hvor tiltalte frifinnes for straff
Innst. O. nr 38 (1997-1998)	Innstilling fra justiskomiteen om forslag fra stortingsrepresentant Olav Akselsen om lov om endringer i Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 m.m. (Bedre rettsvern for barn.)

Avhør av særlig sårbare personer i straffesaker. Rapport fra arbeidsgruppen for gjennomgang av regelverket om dommeravhør og observasjon av barn og psykisk utviklingshemmede. Ole B. Sæverud ... [et al.] Oslo 2012. (Sitert fra Bibsys.no)

Barnas Hus. Rapport om etablering av et pilotprosjekt med ny avhørsmodell for barn som har vært utsatt for overgrep m.m. Lars Meling ... [et al.] Oslo 2006. (Sitert fra Odin.dep.no)

Barnehusevalueringen 2012. Delrapport 1. Barnehusmodellens implikasjoner for politiets arbeid med fokus på dommeravhør og rettsmedisinsk undersøkelse. Elisiv Bakketeig...[et al]. Oslo 2012. (Sitert fra Bibsys.no)

Strategi mot seksuelle og fysiske overgrep mot barn (2005-2009). Barne- og familiedepartementet. Oslo. 2005. (Sitert fra Odin.dep.no)

7.4 Juridisk litteratur

7.4.1 Bøker

Andenæs, Johs *Alminnelig strafferett*. 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Rieber-Mohn. Oslo, 2004 4. opplag 2010.

Barnekonvensjonen. Barns rettigheter i Norge. Redigert av Njål Høstmælingen, Elin Saga Kjørholt og Kirsten Sandberg. Oslo, 2008.

Gamst, Kari Trøften *Profesjonelle barnesamtaler – Å ta barn på alvor*. Oslo, 2011.

Hov, Jo *Innføring i straffeprosess 2*. Oslo, 2009.

Justismord og rettssikkerhet. Redigert av Anders Bratholm og Ståle Eskeland. Oslo, 2008.

Langbach, Tor *Straffesaksbehandling i tingrettene*. 1. utgave. Oslo, 2007.

Magnussen, Svein *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Oslo, 2004.

Matningsdal, Magnus *Siktedes rett til å eksaminere vitner – Opplesning av politiforklaringer, anonyme vitner og dommeravhør av barn*. Bergen, 2007.

Riksadvokaten. *Riksadvokatens gjennomgang av den såkalte Bjugn-saken*. Oslo 1994.

Robberstad, Anne *Bistandsadvokaten – Ofrenes stilling i straffesaker*. 2. utgave. Oslo, 2003.

Rønneberg, Anne Lise og Anne Poulsson *Barn som vitner – særlig om dommeravhør og observasjon*. Oslo, 2000.

Seksuelle overgrep mot barn – et kritisk perspektiv. Redigert av Astrid Holgerson og Lena Hellblom Sjögren. Bergen, 1997.

7.4.2 Doktorgradsavhandling

Hennum, Ragnhild. *Bevis i saker om seksuelle overgrep mot barn*. Oslo, 1999.

7.4.3 Masteroppgave

Langnes, Espen. *Crying Equals Honesty - How Different Emotions Influence the Perceived Credibility of a Child Witness*. Oslo, 2012.

7.4.4 Artikler

Andenæs, Johs. *Vitneplikt for barn i straffesaker – især incest*. I: Lov og Rett. 1992, s. 335-343 (Sisert fra Lovdata.no)

Bjerke, Hans Kristian, Erik Keiserud, Knut Erik Sæther. *Straffeprosessloven, kommentarutgave*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. Universitetsforlaget, kommentarutgaver.no (Sisert 01.10.12)

Hennum, Ragnhild Helene. *Dommeravhør og menneskerettigheter konvensjonspraksis om særlig sårbare vitner*. I: Festskrift til Carl August Fleischer, Dog Fred er ej det Bedste. Universitetsforlaget, 2006, s. 247-261 (Sitert fra Lovdata.no)

Gamst, Kari Trøften. *Dommeravhør av barn – Bedømmelse av barns vitneforklaring*. I: Lov og rett. 2005, s. 620-633 (Sitert fra Idunn.no)

Mitsem, Pål. *En rettsskandale og rettingsarbeidet*. I: Lov og rett. 2004, s. 175-186 (Sitert fra Idunn.no)

Myklebust, Trond. *Politiavhør som metode*. Forskningskonferansen 2010 - Arbeidsmetoder og metodearbeid i politiet. Oslo, 2010. (Sitert fra Bibsys.no)

Nygard, Lars Jonas. *Debatt – hva må skje med juryordningen?* I: Tidsskrift for rettsvitenskap. 2009, s. 675-694 (Sitert fra Lovdata.no)

Søftestad, Siri. *Arbeid med overgrepsutsatte barn – en overkommelig utfordring?* I: Nordisk sosialt arbeid. 2003 nr 02, s. 89-96 (Sitert fra Idunn.no)

Søftestad, Siri, Margareth Bjørtvedt, Karin E. Hildén & Jorunn. *Terapi i en barnevernkontekst – Tverretattlig behandling av familier med seksuelle overgrep mot barn*. I: Fokus på familien. 2006 nr 04, s. 277-292 (Sitert fra Idunn.no)

7.5 Avisartikler

Magnussen, Svein. *Vitnepsykologi: et forsømt fagfelt*. (1999)
<http://www.dagensmedisin.no/nyheter/vitnepsykologi-et-forsomt-fagfelt/>

Raundalen, Magne. *Mange opplever overgrep før de er syv år gamle*. 2012.
<http://www.nrk.no/nyheter/norge/1.8345143>

7.6 Personlig meddelelse

Johnsen, Jon T. Veiledningstime. 18 oktober 2012.

Johnsen, Jon T. Forelesning straffeprosess våren 2012.

8 Vedlegg

8.1 Tabell 2 – Vurdering av dommeravhørets bevisverdi i rettspraksis

Tabellen summerer informasjon fra dommer gjennomgått i den empiriske undersøkelsen i kapittel 5 under punkt 5.5.1. (Tabellens oppløsning og kvalitet kan variere avhengig av hvilken versjon av Word som benyttes. Ved lav lesbarhet, se pdf-versjonen av oppgaven).

Vurdering dommeravhørs bevisverdi i rettspraksis

Dom ¹⁾	Dom/erfrunnnet	Erstatnings-ansvar	Hukommelses-stadiet		Gjertellingstadiet		Innholdsanalyse (Vurdering av barnets forklaring)								Andre omstendigheter	
			Tid mellom overgrep og forklaring	Ledende spørsmål	Kritikkverdige avhørsteknikk	Detaljrik forklaring	Konsistent forklaring	Nyansert forklaring	Nøktern forklaring	Barnets kroppsspråk	Beskrivelse av følelser under overgrep	Miming av hva som skjedde	Fri forklaring og spontane utsagn	Forklaringen virker troverdig	Motiv for å forklare seg usant	Adferds- endring/følelses- messige reaksjoner
1 Rt.2011.247 ²⁾	Demt	Ja														
2 Rt.1996.864 ²⁾	Erfrunnnet	Ja	Ja			Ja				Ja		Ja		Ja		Ja
3 Rt.1994.1190 ³⁾	Erfrunnnet	Ja	Ja	Ja	Ja						Nei					Ja
4 LA-2012-37186	Demt	Ja														
5 LA-2012-39605	Demt	Ja														
6 LA-2011-130321	Demt	Ja														
7 LA-2011-111316	Demt	Ja														Ja
8 LA-2011-90578	Demt	Ja														
9 LA-2011-24690	Erfrunnnet	Ja			Ja	Ja	Ja			Ja		Ja		Ja		
10 LA-2010-200869	Demt	Ja	Ja					Ja			Ja			Ja		
11 LA-2010-98857	Demt	Ja					Ja	Ja	Ja					Ja	Nei	Ja
12 LA-2010-10744	Demt	Nei					Ja		Ja				Ja	Ja		
13 LA-2009-182386	Demt	Ja					Ja						Ja			
14 LA-2009-134260	Demt	Ja		Nei										Ja		
15 LA-2007-183983	Demt	Ja														
16 LA-2007-190302	Demt	Ja														
17 LA-2007-188714	Demt	Ja				Ja										
18 IDRAM-2011-169175	Demt	Ja			Ja						Ja					
19 TTONS-2011-187506	Demt	Ja					Ja							Ja		
20 TAUAG-2011-186149	Demt	Ja		Ja			Ja			Ja	Ja			Ja	Nei	
21 TOSLO-2011-176631	Demt	Ja		Ja					Ja					Ja	Nei	Ja
22 TNOST-2010-153052 ⁴⁾	Demt	Ja			Ja		Ja		Ja	Ja		Ja	Ja	Ja		
23 TALST-2010-166026	Demt	Ja		Ja			Ja					Ja		Ja		
24 TEMSI-2010-102187	Demt	Ja					Ja							Ja	Nei	
25 TFOL-2009-135237 ⁵⁾	Demt	Ja	Ja	Ja	Ja		Ja		Ja					Ja	Nei	
26 TSTAV-2009-142185	Demt	Ja					Ja							Ja	Nei	
27 THAUG-2009-3874	Demt	Ja													Nei	
28 TFIOR-2009-13243	Demt	Nei		Ja												
29 TOSLO-2008-150835	Demt	Nei					Ja									
30 TEMSI-2008-144169	Demt	Ja					Ja		Ja	Ja				Ja		
31 TSAFO-2008-96856	Demt	Nei														
32 TOSLO-2007-100786	Erfrunnnet	Nei														Ja